పాఠం 16

జమీందారీ వ్యవస్థ రద్దు

స్వాతంత్ర్యం వచ్చేనాటికి గ్రామీణ పేదరికం

స్వాతంత్ర్యం వచ్చేనాటికి భారతదేశం ఎదుర్కొంటున్న ముఖ్యమైన సవాళ్ళలో కడు పేదరికం ఒకటి. ప్రత్యేకించి గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో ఇది మరీ ఎక్కువ. గ్రామీణ జనాభాలో సగానికంటే ఎక్కువ మంది (55 శాతం), అంటే 18.6 కోట్ల జనాభా తీవ్ర పేదరికంలో ఉందని అంచనా. వాళ్లకు భూమి వంటి వనరులు ఏవీ అందుబాటులో లేవు, కనీస ఉపాధి పొందటానికి ఉపయోగపడే చదువు లేదు. వాస్తవానికి ఉపాధి అవకాశాలు చాలా తక్కువగా ఉండేవి. చాలా తక్కువ కూలీ దొరికే వ్యవసాయ పని మాత్రమే వాళ్లకు దొరికేది. వ్యవసాయదారుల్లో అధిక శాతానికి ఎటువంటి సొంత భూమిలేదు. వాళ్లలో కొంతమంది భూస్వాములకు చెందిన భూమిని కౌలుకు తీసుకుని సాగు చేసేవారు. భూస్వాముల పొలాల్లో వీళ్లు కూలీ లేకుండా పని చేయాల్సి వచ్చేది. కరువు కాటకాలు, రోగాలు తరచు సంభవిస్తూ వినాశనాన్ని సృష్టించేవి. ఆకలి ఎప్పుడూ వాళ్లని వెంటాడుతూనే ఉండేది.

స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పుడు గ్రామీణ పేదరికాన్ని అంతం చేయాలంటే పేదలకు సాగు భూమి అందచేయటం ముఖ్యమన్న విషయాన్ని చాలామంది గుర్తించారు. జమీందారీ వ్యవస్థ లేదా భూస్వామ్య విధానాన్ని రద్దు చేయటం ద్వారా మాత్రమే ఇది సాధ్యమవుతుంది. రైతుకూలీల సమస్యలు వారి కోరికలు, ఆశలపై బ్రిటిషు కాలంలోని ఆందోళనలు దృష్టికేంద్రీకరించాయి. ప్రభుత్వం పన్నులు తగ్గించాలని, వడ్డీ వ్యాపారస్తుల బంధాల నుంచి, జమీందారుల దోపిడీ నుంచి తమను విముక్తం చేయాలని వీళ్లు కోరుకున్నారు. భూమిని సాగుచేసే వాళ్లకే భూమి చెందాలని కోరారు. 'దున్నేవానికి భూమి' అని నినదించారు!

- గ్రామీణ పేదలకు ఆదాయం వచ్చే ఉపాధి కల్పించటానికి ఇంకా ఏమైనా మార్గాలు ఉన్నాయని మీరు భావిస్తున్నారా?
- మీ ప్రాంతంలో నలుగురు వ్యక్తులున్న ఒక కుటుంబం గౌరవ ప్రదమైన జీవితం గడపటానికి ఎన్ని ఎకరాల భూమి ఉంటే సరిపోతుంది? (సాగునీటి వసతి ఉన్న, లేని భూములకు వేరు వేరుగా ఇవ్వండి.)
- 'దున్నేవానికి భూమి' అన్న నినాదంతో కౌలుదారులకు భూమి లభిస్తుంది. మరి కూలికి పనిచేసే వ్యవసాయ కూలీల పరిస్థితి ఏమిటి?

జమీందారీ, ఇతర మధ్యవర్తి వ్యవస్థల రద్దు

జమీందారీ వ్యవస్థను రద్దుచేసే చట్టాన్ని అన్ని రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు 1950లలో చేశాయి. బలవంతంగా చాకిరి చేయించే వెట్టి, బేగార్ వంటివన్నీ కూడా రద్దు చేశారు. దీనివల్ల గ్రామీణ ప్రజల ముఖ్యమైన సమస్య ఒకటి పరిష్కారమయ్యింది.

భూస్వాముల ఆధిపత్యం మూడు రకాలుగా ఉన్నదని గుర్తించారు: ఒకటి భూమి శిస్తు వసూలు రెండవది సాగు భూమిపై నియంత్రణ: ఇది గుర్తింపు పొందిన కౌలుదారులు సాగుచేస్తున్న భూమి, భూస్వాముల కింద నేరుగా సాగవుతున్న భూమి అని రెండు రకాలుగా ఉంది. మూడవది అటవీ భూములు, బంజరు భూములపై నియంత్రణ. భూ సంస్కరణ చట్టాలు వీటిని ఎలా పరిష్కరించాయో చూద్దాం.

i. ముందుగా జమీందారులు భూమిశిస్తు వసూలు చేసే విధానాన్ని రద్దు చేస్తూ చట్టాలు చేశారు. అప్పటి నుంచి భూమి ఉన్న వాళ్లందరూ ప్రభుత్వానికి నేరుగా పన్నులు కట్టాలి. దీనివల్ల జమీందారులు ఆదాయం కోల్పోతారు కాబట్టి ప్రభుత్వం వాళ్లకు నష్టపరిహారాన్ని చెల్లించాలని నిర్ణయించింది. పన్నుల వసూలు వల్ల సంవత్సరంలో వారికి వచ్చే ఆదాయానికి 20 నుండి 30 రెట్ల అధిక మొత్తాన్ని జమీందారులకు చెల్లించింది.

ii. గుర్తింపు పొందిన కౌలుదారులు సాగుచేస్తున్న జమీందారుల భూమిని ప్రభుత్వం స్వాధీనం చేసుకుని కౌలుదారులను భూయజమానులుగా ప్రకటించింది. వీళ్లు కూడా మధ్యదళారీల ద్వారా కాకుండా నేరుగా ప్రభుత్వానికి పన్నులు చెల్లించాలి. జమీందారులకు నష్ట పరిహారంగా చాలా మొత్తం ఖర్చుపెట్టవలసి వచ్చేది. దీనిని ప్రభుత్వం గుర్తించటంతో భూమికి కొంత వెల చెల్లిస్తేనే కౌలుదారులకు భూమి ఇస్తామన్న నియమాన్ని రూపొందించింది. ఈ మొత్తం చెల్లించగలిగిన వాళ్లు తాము సాగు చేస్తున్న భూములకు యజమానులై భూస్వామ్య వ్యవస్థ దోపిడీనుంచి బయట పడ్డారు. మొత్తంగా 2 నుంచి 2.5 కోట్ల కౌలుదారులు దీనివల్ల ప్రయోజనం పొంది తాము సాగు చేస్తున్న భూమికి హక్కుదారులయ్యారు. అయితే ఈ వెల చెల్లించలేని, లేదా కౌలుదారులుగా చట్టబద్ధంగా గుర్తింపులేని లక్షలాది పేదరైతులు ఎటువంటి ప్రయోజనం పొందలేదు. దాంతో వారు కౌలుదారులుగా, పెద్ద రైతులు, మాజీ జమీందారుల భూములలో పనిచేసే వ్యవసాయ కూలీలుగానే మిగిలిపోయారు.

iii. కూలీల ద్వారా, లేదా కౌలుదారుల ద్వారా సాగుచేస్తున్న జమీందారుల భూములకు (వీటిని ఖుద్ కాస్త్ అంటారు) వారే యజమానులుగా ఉంటారని చట్టం పేర్కొంటోంది. దీనివల్ల జమీందారులు చాలావరకు భూమి తమ సొంత సాగులోనే ఉందని చూపించి దానిపై యాజమాన్యం పొందగలిగారు. అంతేకాకుండా కౌలుదారులను పెద్ద ఎత్తున తొలగించి భూమి తమ సొంత సాగులోకి తెచ్చుకున్నారు. చట్టంలోని వివిధ లొసుగులను ఉపయోగించుకుని అధికశాతం భూమిపై నియంత్రణ సాధించారు. ఒక వ్యక్తి అత్యధికంగా ఎంత భూమి కలిగి ఉండాలని భూ సంస్కరణ చట్టాలు పేర్కొనకపోవటం వల్ల కూడా ఇలా జరిగింది.

iv. కొత్త చట్టాల ప్రకారం జమీందారుల ఆధీనంలో ఉన్న అటవీ, బంజరు భూములను ప్రభుత్వం స్వాధీనం చేసుకుంది. ఆ సమయంలో జమీందారులు చెట్లుకొట్టి అమ్ముకోవటం ద్వారా సాధ్యమైనంత సొమ్ము చేసుకోటానికి ప్రయత్నించారు. ఈ విధంగా విశాల పరిధిలో అడవులు నాశనం అయ్యాయి. ఏది ఏమైనా పెద్ద ఎత్తున బంజరు భూములు ప్రభుత్వం చేతిలోకి వచ్చాయి. వీటిని అభివృద్ధిపరచి, పేద ప్రజలకు పంచిపెట్టే అవకాశం ప్రభుత్వానికి లభించింది.

- భూ సంస్కరణ చట్టాలు భూస్వాములకు సహాయం చేయటానికి ప్రయత్నించాయని కొంతమంది అంటారు. మీరు వాళ్లతో ఏకీభవిస్తారా?
- భూ సంస్కరణ చట్టాలు సంపన్న కౌలురైతులకు మాత్రమే భూమినీ, అధికారాన్ని బదిలీ చేయటానికి ప్రయత్నించాయని కొంతమంది అంటారు. మీరు వాళ్లతో ఏకీభవిస్తారా?
- అంతర్గత ఘర్షణలు తగ్గించే ఉద్దేశంతో వివిధ గ్రామీణ వర్గాల ప్రయోజనాల మధ్య సమతౌల్యం సాధించటానికి ఈ చట్టాలు ప్రయత్నించాయని మరికొంతమంది అభిప్రాయం. మీరు వాళ్లతో ఏకీభవిస్తారా?
- ఈ చట్టాల వల్ల ఎవరు ఎక్కువ లాభపడ్డారు, ఎవరు అస్సలు లాభపడలేదు? భూస్వాములు చాలా నష్టపోయారని మీరు అను కుంటున్నారా?

© SCERT not to be republished

ఆంధ్ర ప్రాంతం

మద్రాసు ఎస్టేటు బిల్లు 1950లో అమలులోకి వచ్చింది (అప్పటికి ఆంధ్ర ప్రాంతం మద్రాసు రాష్ట్రంలో ఉంది). ఈ చట్టం ప్రకారం జమీందారులు, ఇనాందారులకు మొత్తంగా 15.5 కోట్ల రూపాయలు నష్ట పరిహారంగా చెల్లించారు. వారి ఆధీనంలో ఉన్న భూమిని వాటిని సాగుచేస్తున్న కౌలుదారులకు ఇచ్చారు. ఆంధ్ర ప్రాంతంలో సాగు చేస్తున్న సంపన్న కులాలకు చాలా వరకు భూమి దక్కింది. కాలక్రమంలో వీళ్లు రాజకీయాలు, వ్యాపారాలలో శక్తిమంతులుగా ఎదిగారు. ఇందుకు విరుద్ధంగా కూలిచేసే ప్రజలు, వృత్తికులాలవాళ్లు భూ సంస్కరణల వల్ల అంతగా లబ్ధిపొందలేదు.

ఈ చట్టం రైత్వారీ హక్కుదారులను ప్రభావితం చేయలేదు, వాళ్లు భూస్వాములుగానే కొనసాగారు. కొన్ని ప్రాంతాలలో ఉన్న జమీందారీ వ్యవస్థను మాత్రమే ఇది రద్దు చేసింది.

తెలంగాణలో జాగీరుదారీ వ్యవస్థ రద్దు

నైజాం రాజ్యం భారతదేశంలో విలీనమైన సమయంలో తెలంగాణ ప్రాంతంలో రైతాంగ పోరాటం ఉధృతంగా సాగుతోంది. స్వాతంత్ర్యానికి ముందే, 1927లోనే వెట్టిచాకిరిని నిర్మూలిస్తూ చట్టం చేశారు కానీ ఈ చట్టాన్ని అమలు చేయలేదు. అయితే తెలంగాణ సాయుధ పోరాటం బలంగా ఉన్న ప్రాంతాలలో 1948 నాటికి వెట్టి అంతమయ్యింది. 1945 సంవత్సరం నాటికి తెలంగాణ పోరాటం మొదలవుతున్న సందర్భంలో కౌలుదారులకు రక్షణనిచ్చే చట్టాలను నిజాం చేశాడు. దీనికింద కౌలుదారులను నమోదు చేసి వాళ్లకు శాశ్వత సాగు హక్కులు కల్పించాడు.

హైదరాబాదు రాష్ట్రం భారతదేశంలో విలీనం అయిన వెంటనే రాష్ట్ర అధిపతిగా ఉన్న నిజాం తన సొంత ఆస్తిగా ఉన్న సర్ఫ్–ఎ–ఖాస్‌నీ, వెట్టి వంటి బలవంతపు చాకిరీలను రద్దు పరుస్తూ ఫర్మానాలు జారీ చేశాడు. 1949 ఆగస్టు 15న జారీ చేసిన మరొక ఫర్మానా ద్వారా (సంస్థానాలు, మక్తాలతో సహా) చిన్న చిన్న రాజ్యాలుగా ఉన్న జాగీర్లను రద్దు చేశాడు. ఈ జాగీర్లలో భూమిని సాగుచేస్తున్న ఆధిపత్య కులాలకు ఆ భూముల మీద పట్టాలు లభించాయి. హైదరాబాదు జాగీరుదారు నిషేధ చట్టం ప్రకారం కొన్ని రోజులలోనే పెద్ద పెద్ద జాగీర్లను ప్రభుత్వం స్వాధీనం చేసుకుంది. అందుకు నష్ట పరిహారంగా 18 కోట్ల రూపాయలు చెల్లించాలని నిర్ణయించారు. ఈ చట్టం ద్వారా 995 జాగీరుదారులను తొలగించి ఆ భూములను వాటిని సాగుచేస్తున్న రైతులకు ఇచ్చారు. అంతేకాకుండా భూమి శిస్తు తగ్గించారు.

కొత్త ప్రభుత్వం హైదరాబాదు వ్యవసాయ సంస్కరణల సంఘాన్ని ఏర్పాటు చేసింది. భూ కేంద్రీకరణ, ఉత్పత్తిని పెంచటం, ప్రస్తుత వ్యవస్థలో రైతులు, కౌలుదారుల కోర్కెలను అధ్యయనం చేయవలసిందిగా ఈ సంఘాన్ని కోరారు. ఈ సంఘం మధ్య దళారీలను తొలగించటం, భూ యాజమాన్యంపై పరిమితి, భూస్వాముల నుంచి అదనపు భూమిని తీసుకోవటం, కౌలుదారులకు రక్షణ వంటి ముఖ్యమైన సిఫారసులను చేసింది. అయితే ఈ సిఫారసులలో కొన్నింటిని మాత్రమే అమలు చేశారు.

అన్ని రకాల కౌలుదారులకు రక్షణ కల్పిస్తూ ప్రఖ్యాత హైదరాబాదు కౌలుదారీ చట్టాన్ని 1950లో చేశారు. భూస్వాములకు ఇష్టం వచ్చినప్పుడు మార్చివేసే కౌలుదారులను రక్షిత కౌలుదారులుగా చేశారు. ఆరు సంవత్సరాలకు పైగా కౌలు చేస్తున్న వాళ్లందరినీ రక్షిత కౌలుదారులుగా, లేదా నామమాత్రపు చెల్లింపుల ఆధారంగా పట్టాదారులుగా చేశారు. దీంతో కౌలుదారులను భూమినుంచి తొలగించటం అంత తేలిక కాదు, తరతరాలపాటు కౌలుదారులు ఆ భూమిని సాగు చేయవచ్చు. ఇదేవిధంగా 1955లో హైదరాబాదు ఇనాం భూముల రద్దు చట్టాన్ని చేశారు.

భూదాన్ ఉద్యమం

తెలంగాణ భూస్వామ్య విధానం, సాయుధ రైతాంగ పోరాటంపట్ల దేశంలోని చాలామంది ఆందోళన వ్యక్తపరిచారు. భూ కేంద్రీకరణ సమస్యను శాంతియుత పద్ధతుల ద్వారా, అంటే భూదాన ఉద్యమం ద్వారా పరిష్కరించాలని సర్వోదయ నాయకుడు ఆచార్య వినోబా భావే భావించాడు. భూదానం అంటే భూమిలేని వాళ్లకి భూమి దానం ఇవ్వటం. అతడు భూస్వాముల నుంచి భూమిని స్వచ్ఛందంగా బహుమతిగా పొంది దానిని భూమిలేనివాళ్లకు దానం చేయాలని అనుకున్నాడు. 1951, ఏప్రిల్ 18న వినోబా భూదాన ఉద్యమాన్ని ప్రారంభించాడు. భూసంస్కరణల చరిత్రలో దీనిని ఒక మైలురాయిగా కొనియాడారు. సర్వోదయ ఉద్యమంలో భాగంగా వినోబాజీ హైదరాబాదు దగ్గర ఉన్న శివరాంపల్లికి వచ్చాడు. అక్కడినుంచి నల్గొండ జిల్లాలోని పోచంపల్లికి పాదయాత్ర చేశాడు. గ్రామంలో చెరువు దగ్గర జువ్విచెట్టు కింద ప్రార్థనా సమావేశాన్ని నిర్వహించాడు. ఆ సమావేశంలో షెడ్యూల్డు కులాలకు చెందిన 40 కుటుంబాలు తమకు భూమిని ఇప్పించమని కోరారు. ఆ సమావేశంలో తన తండ్రి జ్ఞాపకార్థం వెదిరె రామచంద్రారెడ్డి 250 ఎకరాలు దానంగా ఇచ్చాడు. భూమిని దానంగా పొందిన మొదటి వ్యక్తి మైసయ్య. ఈ ఘటనతో స్ఫూర్తి పొందిన వినోబాజీ భూదాన ఉద్యమాన్ని చేపట్టాడు. ఆ తరవాత దీనిని గ్రామదాన ఉద్యమంగా మార్చాడు. దేశ వ్యాప్తంగా 44 లక్షల ఎకరాల భూమిని దానంగా పొందాడు. అయినప్పటికీ, సారవంతమైన భూములు ఎక్కువ మోతాదులో భూస్వాముల ఆధీనంలోనే కొనసాగుతుండటం వల్ల ఈ ఉద్యమం దేశంలోని భూసమస్యను పెద్దగా ప్రభావితం చేయలేకపోయింది.

వినోబాజీ,

వెదిరె రామచంద్రారెడ్డి,

మైసయ్య

1950లో చేసిన భూసంస్కరణల చట్టానికి 1954లో ఒక సవరణ చేశారు. దీని ద్వారా కొన్ని రకాల సాగుదారులకు రక్షిత కౌలుదారు హక్కు కల్పించకుండా భూ సంస్కరణల ఉద్దేశాన్నే నీరుకార్చారు. అంతేకాకుండా ఈ చట్టాలు భూస్వాములకు కోట్లాది రూపాయలు నష్ట పరిహారంగా చెల్లించమని సిఫారసు చేశాయి. దీనివల్ల ఫ్యూడల్ వ్యవస్థను రద్దుపరిచే భారాన్ని స్వతంత్ర భారతదేశం భరించాల్సి వచ్చింది. పెద్ద పెద్ద భవనాలు, పశువుల కొట్టాలు, వ్యవసాయ పరికరాలను గత కాలపు భూస్వాముల ఆధీనంలోనే ఉంచారు. భూమి కమతంపై పరిమితి లేకపోవటం వల్ల వేలాది ఎకరాల సారవంతమైన భూములు 'ఖుద్‌ఖాస్త్' కింద భూస్వాముల ఆధీనంలోనే ఉండి పోయాయి.

అనేక చట్టాలను సరిగా అమలు చేయలేదు. వీటి అమలులో జాప్యం వల్ల ఎక్కువ మంది భూస్వాములు వీటిని తమ ప్రయోజనానికి వాడుకున్నారు. కౌలుదారీ చట్టాలలోని లొసుగులను ఆధారంగా చేసుకుని జమీందారులు కౌలుదారుల నుంచి భూములను తిరిగి తమ ఆధీనంలోకి తెచ్చుకున్నారు. జమీందారీ వ్యవస్థ రద్దు తరవాత వాళ్ళు ఆ భూములన్నీ తమవేనంటూ పెద్ద పెద్ద భూస్వాములుగా మిగిలారు. ఈ భూములను వరిశ్రమలు నెలకొల్పటానికి మళ్లించారు. ఉదాహరణకు చల్లపల్లి జమీందారు పంచదార కర్మాగారం కింద 2650 ఎకరాలు చూపించాడు. కాలక్రమంలో ఈ భూస్వాములు ఆంధ్రలో పారిశ్రామికవేత్తలుగా మారారు. తెలంగాణలో భూస్వాములు 21వ శతాబ్దంలో సైతం తమ పెత్తనాన్ని కొనసాగించారు.

- వివిధ సంస్కరణల వల్ల తెలంగాణలో ఏ వర్గాల రైతాంగం లబ్ధి పొందింది? ఏ రకంగా లబ్ధి పొందింది?
- భూమిలేని వృత్తికులాలవారికి ఈ సంస్కరణల వల్ల ఏ మేరకు ప్రయోజనం కలిగింది?
- భూస్వాములు ఎంత నష్టపోయారు, తమ ప్రయోజనాలను ఎంత వరకు కాపాడుకోగలిగారు?

భూ పరిమితి చట్టం 1972-75

జమీందారీ వ్యవస్థ రద్దు వల్ల భూ కేంద్రీకరణ సమస్య పరిష్కారం కాలేదు. పట్టిక 1 చూస్తే 1955-56 భూ సంస్కరణలు పూర్తి అయిన తరవాత సగానికి పైగా రైతాంగ కుటుంబాలకు 5 ఎకరాల కంటే తక్కువ భూమి ఉందని తెలుస్తుంది. రాష్ట్రంలో సాగులో ఉన్న భూమిలో 38 శాతం ఇంకా భూస్వాముల అధీనంలోనే ఉంది. పెద్ద సంఖ్యలో ల్లఉన్న భూమిలేని దళితులు భూమికోసం ఉద్యమిస్తున్నారు. మరిన్ని భూ సంస్కరణలు చేయాలంటూ కిసాన్ సభలు ఆందోళనలు చేపట్టాయి. భూకమతాలకు పరిమితి విధించి, అదనంగా ఉన్న భూమిని స్వాధీనం చేసుకుని భూమిలేని కూలీలకు, సన్నకారు రైతులకు తిరిగి పంచాలని వారు కోరుతున్నారు.

పట్టిక 1 : ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో భూకమతాలు, 1956-2006

	1955-56		1980-81		2005-06	
	భూకమతాలలో వాటా	సాగు భూమిలో వాటా	భూకమతాలలో వాటా	సాగు భూమిలో వాటా	భూకమతాలలో వాటా	సాగు భూమిలో వాటా
సన్నకారు రైతులు: 5 ఎకరాలలోపు,	58%	18%	73%	29%	83%	48%
చిన్న రైతులు: 5-25 ఎకరాలు,	32%	44%	25%	52%	16%	46%
పెద్దరైతులు: 25 ఎకరాలకు మించి	10%	38%	2%	19%	1%	6%
మొత్తం	100%	100%	100%	100%	100%	100%

మూలం: ఆర్థిక అంశాలు, గణాంకాల సంచాలకులు (డిఇఎస్), హైదరాబాదు

పట్టికను చదవటం:

1955-56కు సంబంధించిన గణాంకాలను జాగ్రత్తగా చదవండి. భూ సంస్కరణల తరవాత 5 ఎకరాలకంటే తక్కువ ఉన్న సన్నకారు రైతులు 58 శాతంగా ఉన్నారు. రైతుల సంఖ్యలో సగం కంటే ఎక్కువగా ఉన్నప్పటికీ వాళ్ల కింద 20 శాతం కంటే తక్కువ సాగుభూమి ఉంది. ఇంకొకవైపున 10 శాతంగా ఉన్న పెద్ద రైతులు, భూస్వాముల కింద మొత్తం సాగుభూమిలో 38 శాతం ఉంది.

భూ సంస్కరణలు అమలు జరిపిన తరువాత 1970 దశకంలో చాలా మార్పులు వచ్చాయి. సన్నకారు రైతులు .....% నుండి .....% వరకు పెరిగారు. చిన్న రైతులు .....% నుండి .....% కు తగ్గారు. కాని వారు గతం కంటే కొంచెం ఎక్కువ భూమిని కల్గిఉన్నారు. పెద్ద రైతులు .....% నుండి .....% కు తగ్గారు. వారి ఆధీనంలోని భూమి కూడ .....% నుండి .....% కి తగ్గింది.

దేశవ్యాప్తంగా ఇదే పరిస్థితి నెలకొని ఉంది. దీనిని దృష్టిలో ఉంచుకుని కేంద్ర ప్రభుత్వం భూకమతాలకు పరిమితి విధిస్తూ, పేదలకు భూ పంపిణీ చేయటానికి రెండవ దశ భూ సంస్కరణలు చేపట్టింది. 1972 తరవాత

దీనికోసం చాలా రాష్ట్రాలలో భూ పరిమితి చట్టాలను చేశారు. భూ పరిమితి చట్టాన్ని ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభ, శాసనమండలి 1972 సెప్టెంబరులో ఆమోదించాయి. ఈ చట్టం 1975 జనవరి నుంచి అమలులోకి వచ్చింది.

అయిదుగురు సభ్యులు ఉన్న కుటుంబాన్ని ఒక యూనిట్‌గా చట్టం ప్రకటించింది. అయిదుగురు సభ్యులున్న కుటుంబానికి గరిష్ఠంగా 10-27 ఎకరాలు నీటి వసతి ఉన్న భూమి, 35-54 ఎకరాల మెట్ట భూమి ఉండవచ్చు. దానికి అదనంగా ఉన్న భూమిని మిగులు భూమిగా ప్రకటించి ప్రభుత్వం తీసుకుంటుంది. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో 8 లక్షల ఎకరాలను మిగులు భూమిగా ప్రకటించారు. వీటిల్లో 6,41,000 ఎకరాలను ప్రభుత్వం స్వాధీనం చేసుకుంది, అందులో 5,82,000 ఎకరాలను 5,40,000 మంది భూమిలేని, పేద సన్నకారు రైతులకు పంచిపెట్టింది. అవసరమైనదానికీ, చెయ్యదగినదానికీ పోలిస్తే ఇది చాలా తక్కువ. భూస్వాముల పన్నాగాల వల్ల, ప్రభుత్వానికి అంతగా రాజకీయ నిబద్ధత లేనందువల్ల ఈ చట్టం సరిగా అమలు కాలేదు.

అనేకమంది భూస్వాములు అధికారుల ముందు తప్పుడు ధృవీకరణలు చేసి, అదనపు భూమిని వెల్లడి చేయలేదు. చట్టం వస్తుందని ముందుగానే తెలిసిన అనేకమంది భూస్వాములు తమ భూములను దగ్గర బంధువులు, స్నేహితులు, జీతగాళ్ల పేరుమీద కూడా బదిలీ చేశారు. భార్యాభర్తలను వేరు వేరు కుటుంబాలుగా చూపించటానికి కోర్టుల ద్వారా ఉత్తుత్తి విడాకులు పొందిన సందర్భాలు కూడా ఉన్నాయి. ఈ విధంగా చట్టం ప్రకారం అదనపు భూమి ఉన్న రైతులు కూడా తమ భూములను కాపాడుకుని మిగులు భూమిని చూపించలేదు. ప్రభుత్వం స్వాధీనం చేసుకున్న మిగులు భూమిలో చాలావరకు సాగుకు పనికిరానిదిగా ఉంది. పట్టిక 1లో 2005-06కి సంబంధించిన గణాంకాలు చూస్తే అధికశాతం (83 శాతం) రైతులు సన్నకారు రైతులని, వాళ్లకింద సాగుభూమిలో సగం ఉందని అర్థం అవుతుంది. ఇందుకు విరుద్ధంగా ఒక శాతం కంటే తక్కువ ఉన్న భూస్వాముల అధీనంలో సుమారుగా 6 శాతం భూమి ఉంది. పెద్ద భూస్వాములు తమ భూములను చిన్న కమతాలుగా విభజించి వాటిని అక్రమంగా స్నేహితులు, జీతగాళ్ల పేరుమీద మార్చినందువల్ల కూడా గణాంకాలు ఇలా ఉన్నాయి.

భూ పరిమితి చట్టాలను సమర్థవంతంగా అమలు చేసిన రాష్ట్రాలలో పశ్చిమ బెంగాల్ ఒకటి. పశ్చిమ బెంగాల్ ప్రభుత్వం కృతనిశ్చయంతో వ్యవహరించి సన్నకారు రైతులు, భూమిలేని పేదలను సమీకరించి భూ పరిమితి చట్టాలు అమలు అయ్యేలా చూసింది. ఫలితంగా ప్రభుత్వం 12,94,000 ఎకరాల భూమిని స్వాధీనం చేసుకుని అందులోనుంచి 10,64,000 ఎకరాల భూమిని 26,51,000 కుటుంబాలకు పంచిపెట్టింది. రాజకీయ నిబద్ధత ఉంటే ఈ చట్టాలను సమర్థవంతంగా అమలు చేయవచ్చునీ, పేదలకు ఆస్తులు, భూ వనరులు దక్కేటట్లు చేయవచ్చునీ ఇది నిరూపిస్తుంది.

- భూ పరిమితి చట్ట అవసరం ఎందుకు ఏర్పడింది?
- ఈ చట్టాన్ని 1950లలోనే అమలుచేసి ఉండాల్సిందని కొంతమంది భావిస్తారు. అయితే దీనివల్ల చాలా వ్యతిరేకత వచ్చి ఉండేదని కొంతమంది అభిప్రాయం. ఈ రెండు అభిప్రాయాల గురించి తరగతిలో చర్చించండి. మీరు దేనితో ఏకీభవిస్తారు?
- భూ పరిమితి చట్టం ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోనూ, పశ్చిమ బెంగాల్‌లోనూ అమలు అయిన విధానాన్ని పోల్చండి. చట్టాన్ని సమర్థవంతంగా ఎలా అమలు చేయాలో చర్చించండి.

కీలక పదాలు

1. భూ పరిమితి	2. జాగీరుదారీ వ్యవస్థ	3. ఫర్మానా
4. కౌలుదారీ చట్టం	5. భూదాన ఉద్యమం	6. సర్ఫ్-ఎ-ఖాస్
7. మక్తాలు	8. భూ కమతం	9. బేగార్/ వెట్టి
10. నష్టపరిహారం	11. ఖుద్‌కాస్త్	

మీ అభ్యసనాన్ని మెరుగుపరచుకోండి

1. శాసనసభలో చట్టాలు చేసేటప్పుడు దానిపై వివిధ దృష్టికోణాలనుంచి ఎంతో చర్చ జరుగుతుంది. 1950లలో భూ సంస్కరణల చట్టంపై వివిధ అభిప్రాయాలు ఏమై ఉంటాయి? ఏ దృష్టికోణం బలంగా ఉండి ఉంటుంది?
2. 1970లలో భూ పరిమితి చట్టాలు చేసినప్పుడు ఎటువంటి అభిప్రాయాలు ఉండి ఉంటాయి?
3. ఈ సంస్కరణల వల్ల రైతాంగ మహిళలు ఏమైనా లబ్ధి పొందారా? కారణాలు పేర్కొనండి.
4. అన్ని వర్గాల రైతాంగానికి వెట్టి ఎందుకు సమస్యగా ఉండింది? భూస్వాములు తమ భూములను సాగు చేయటానికి ప్రస్తుతం ఏం చేస్తూ ఉండి ఉంటారు?
5. మీరు ఒక కౌలుదారు. భూ సంస్కరణ చట్టాల వల్ల మీకు భూమి లభించింది. అప్పుడు మీ భావాల గురించి రాయండి.
6. భూ సంస్కరణల చట్టం సమయంలో మీరు ఒక భూస్వామి అని ఊహించుకోండి. అప్పుడు మీ భావాలు, చర్యలు ఎలా ఉంటాయో రాయండి.
7. రైతులు ఇష్టం వచ్చినప్పుడు తొలగించగల కౌలుదార్లకు భూ సంస్కరణల వల్ల వాస్తవానికి నష్టం జరిగిందని చాలామంది అభిప్రాయపడతారు. దీనితో మీరు ఏకీభవిస్తారా? మీ కారణాలు తెల్పండి.
8. ప్రభుత్వం సమర్థవంతమైన చట్టాలు చేసినా భూ పరిమితి చట్టాన్ని సమర్థంగా ఎందుకు అమలు చేయలేదు?
9. భూదాన ఉద్యమస్ఫూర్తి అయిన "భూస్వామ్యాన్ని అంతం చేయటం"లో, "దున్నేవానికి భూమి ఇవ్వటం"లో ఎందుకు విఫలమయ్యింది?
10. భూదానోద్యమంలో మొదటగా భూమిని అందుకున్న మైసయ్యగా మిమ్మల్ని ఊహించుకోండి. ప్రార్థనా సమావేశంలో మీకు భూమి లభించినపుడు మీ భావాలను వివరించండి.
11. ఆంధ్రప్రదేశ్ పటంలో నల్గొండ జిల్లాలోని పోచంపల్లి గ్రామాన్ని గుర్తించండి.
12. "స్వాతంత్ర్యం వచ్చే నాటికి గ్రామీణ పేదరికం" అనే శీర్షిక కింద మొదటి పేరా చదివి ఈ క్రింది ప్రశ్నకు సమాధానం రాయండి.
    ప్రస్తుత పరిస్థితులు మెరుగుపడ్డాయా? ఎలా?

ప్రాజెక్టు:

అయిదుగురు విద్యార్థులు బృందంగా ఏర్పడి, మీ ప్రాంతంలోని కొంతమంది పెద్దలతో భూ సంస్కరణల అమలులో వాళ్ల అనుభవాల గురించి అడగండి. ఈ పాఠంలో పేర్కొన్న అంశాలు మీ ఊళ్లో కూడా జరిగాయేమో తెలుసుకోండి. దీనిపై ఒక నివేదిక తయారుచేసి తరగతిలో చర్చించండి.

పాఠం 17 పేదరికం - అవగాహన

గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో దుస్థితి

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని నల్గొండ జిల్లాలోని ఒక గ్రామంలో రామాచారి వడ్రంగిగా పని చేసేవాడు. గ్రామంలోని రైతుల కోసం పరికరాలు, పనిముట్లు తయారుచేసేవాడు. అతడికి భూమికానీ, పశువులు కానీ లేవు. రామాచారి రైతు కాకపోయినప్పటికీ అతడి జీవనోపాధి గ్రామంలోని వ్యవసాయ పనుల మీద ఆధారపడి ఉంది.

కొన్ని సంవత్సరాల క్రితంవరకు రామాచారి వద్ద పని చేయించుకోటానికి 40 మంది దాకా వచ్చేవాళ్లు, వాళ్లల్లో ఎక్కువ మంది రైతులు. అతడు చేసిన పనులకు రైతులు ధాన్యం రూపంలో చెల్లించేవాళ్లు. ఒక్కొక్కళ్లు సంవత్సరానికి 70 కిలోల ధాన్యం ఇచ్చేవాళ్లు. అలా వచ్చిన 2800 కిలోల ధాన్యంలో కుటుంబానికి కావలసినంత ఉంచుకుని, మిగిలినది మార్కెటులో అమ్మేవాడు. 70 కిలోల ధాన్యం 375 రూపాయలకు అమ్మేవాడు. కొన్ని సంవత్సరాల క్రితంవరకు ఈ విధంగా కుటుంబానికి సరిపడా బియ్యంతోపాటు సంవత్సరానికి 8000

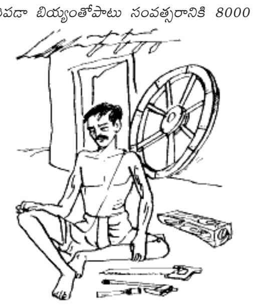

రూపాయలు పొందేవాడు. దీనితోనే కుటుంబాన్ని గుట్టుగా నడుపుకొచ్చేవాడు.

వ్యవసాయ పనులలో మార్పులు రావటంతో సమస్య మొదలయ్యింది. ఊళ్లోకి 12 ట్రాక్టర్లు రావటంతో అతడికి పని తగ్గింది. ముందు అధ్యాయాల్లో చదివినట్లు చిన్న, పెద్ద రైతులు ట్రాక్టర్లు సొంతంగా కానీ, బాడుగకి కానీ ఉపయోగించటంతో ఎడ్ల వినియోగం తగ్గింది. అంతేకాదు, ఊళ్లోని సన్నకారు రైతులకు రానురాను వ్యవసాయం చేయటం కష్టమైపోసాగింది. కాలవ ఎండిపోవటంతో సాగునీరు లేకుండాపోయింది. బోరుబావులు తవ్వటానికి, విత్తనాలు, ఎరువులు, పురుగుమందులు కొనటానికి రైతులు అధిక వడ్డీలకు అప్పు చేయాల్సి వచ్చేది. ఈ అప్పులు తిరిగి చెల్లించటం, ప్రత్యేకించి పంటలు నష్టపోయినప్పుడు కష్టమైపోయేది. రామాచారి వాళ్ల ఊరిలో అప్పులపాలైన రైతులు 30కి పైగా ఎడ్లను అమ్ముకోవలసి వచ్చింది. అంటే వాటికి అనుబంధంగా రకరకాల పనులు చేసే రామాచారికి పని తగ్గిందన్నమాట. రామాచారి తయారుచేసే పరికరాలకు గిరాకీ లేకుండాపోయింది. ఒకప్పుడు వచ్చే 40 మందికి బదులు ఇప్పుడు ముగ్గురో, నలుగురో వచ్చి పని చేయించుకుంటున్నారు.

ఊళ్లో పని తగ్గటం వల్ల రామాచారి భార్య అరుణ విజయవాడలోని చెప్పుల కంపెనీలో పని చేయసాగింది. "నాకు మరోదారి లేకుండా పోయింది," అని ఆమె చెప్పింది. "అంతకు ముందు నేనెప్పుడూ పనికి వలస పోలేదు. కానీ ఊళ్లో పని దొరికే అవకాశాలు పూర్తిగా అడుగంటిపోయాయి." తన ముగ్గురు పిల్లల్ని భర్త దగ్గర వదిలిపెట్టి ఆమె నెల రోజులపాటు పనికి వెళ్లింది. ఇంటి దగ్గర ముసలి

© SCERT not to be republished

వాళ్లు, పిల్లల్ని వదిలిపెట్టి ఊరినుంచి 250 మందిదాకా పని వెతుక్కుంటూ వలస వెళ్లారు.

అరుణ వలసకి వెళ్లినప్పుడు ఆమె కుటుంబం చాలాసార్లు ఆకలితో గడపాల్సి వచ్చేది. నూకలు కొనటానికి కూడా రామాచారి పొరుగిళ్లల్లో అప్పు చేయాల్సి వచ్చేది. రామాచారి ఆరోగ్యం సరిగా ఉండేది కాదు, అతడు తరచూ రోగాల బారిన పడేవాడు. అంతకు ముందు మాదిరిగా పని చేయలేక పోయేవాడు.

- రామాచారి జీవనోపాధి గ్రామంలోని వ్యవసాయంతో ఏవిధంగా ముడిపడి ఉంది?
- రామాచారి కుటుంబం కష్టాలు ఎదుర్కోటానికి కారణం:
  (అ) రామాచారి సరైన ప్రయత్నాలు చేయకపోవటం, తగిన అవగాహన లేకపోవటం, లేక
  (ఆ) గ్రామంలో జీవనోపాధుల పరిస్థితి.
- రామాచారి కుటుంబానికి రోజూ రెండు పూటలా భోజనం లభించాలంటే ఏం చేయాలి?
- రామాచారి పనికీ, గ్రామంలోని రైతులకు మధ్య మార్పిడి/ లావాదేవీని ఎలా వర్ణిస్తారు?
- సాధారణంగా సంవత్సరానికి రామాచారి తన కుటుంబ అవసరాలకు ఎన్ని కిలోల ధాన్యం ఉంచుకునేవాడు?
- (ఆహార ధాన్యాలు కాకుండా) కుటుంబ ఖర్చులకు సంవత్సరానికి 8000 రూపాయలు సరిపోతాయా?

చంద్రయ్య బండి లాగుతాడు. అతని కుటుంబం ఊళ్లో ఉంటుంది. అతడు పట్టణంలో మార్కెట్‌లో పని చేస్తూ పట్టణ మురికివాడలో ఉంటాడు. ఒక్కొక్క రోజు అతడు వంద రూపాయల వరకు సంపాదిస్తాడు, ఒక్కొక్కసారి 40 రూపాయలకు మించి రాదు. పగటిపూట మార్కెట్లో బండిమీద అమ్మే రొట్టె, పప్పు కొనుక్కొని తినేవాడు. కొంత డబ్బు ఇంటికి కూడా పంపించాలి కాబట్టి అతడు చేసే శారీరక పనికి తగ్గట్టుగా కాకుండా చాలా తక్కువ తినేవాడు. సాయంత్రం అయ్యేసరికి అతడికి నీరసం కమ్ముకునేది. రాత్రి మురికివాడలో ఉంటున్న బండి వాళ్లంతా వంతుల ప్రకారం అన్నం వండి అందరూ తినేవారు. ఈ విధంగా సరైన ఆహారం లేకుండా ఇరవైఏళ్లు గడిపిన చంద్రయ్య వంట్లో శక్తి అంతా ఉడిగిపోయింది. అతడు తన వయసు కంటే చాలా ముసలివాడుగా కనిపించేవాడు.

- చంద్రయ్య, రామాచారి జీవితాలలో పోలికలను చర్చించండి.

తీవ్ర ఆకలి కూడా పేదరికమే

పస్తులతో గడపటం చాలా విస్తృతంగా ఉంది. రామాచారి, చంద్రయ్య లాగా భారతీయ గ్రామాలు,

చిత్రం 17.1: పై పట్టణ దృశ్యంలోని జీవన విధానాలలో తేడా గురించి చర్చించండి

పట్టణాలలో అనేకమంది ఆరోగ్యంగా ఉండటానికి, రోజువారీ చురుకుగా పని చేయటానికి తగినంత ఆహారం తినే పరిస్థితుల్లో లేరు. వీధుల్లో మనం చూసే అనాథలు, వృద్ధుల మాదిరి వాళ్ల పరిస్థితి అంత దారుణంగా అనిపించక పోవచ్చు. వీళ్లు మనకి బాగానే ఉన్నట్టు కనపడతారు, కానీ వాళ్లు ఆకలికి, అలసటకి గురవుతారు. వాళ్లకి తినటానికి సరిపోయేటంత ఆహారం దొరకదు. వాళ్లు తినవలసిన దానికంటే తక్కువ తింటారు, ఈ పరిస్థితి చాలాకాలం కొనసాగుతుంది. దీనినే దీర్ఘకాల లేదా తీవ్ర ఆకలి అంటారు. వాళ్లు బలహీనంగా ఉండి తరచు రోగాల బారిన పడుతుంటారు.

కండరాలను కదిలించటానికి, నడవటానికి, మాట్లాడటానికి, రోజువారీ పనులు చేయటానికి మనకు శక్తి కావాలి. ఈ శక్తి మనం తినే ఆహారం నుంచి వస్తుంది. ఈ శక్తిని కిలోకాలరీలలో కొలుస్తారు. ఉదాహరణకు ఒక చెంచా చక్కెర నుండి 40 కిలోకాలరీల శక్తి వస్తుంది, ఒక చెంచా నూనెనుంచి 90 కిలోకాలరీల శక్తి లభిస్తుంది. అట్టపెట్టెలలో ఉన్న ఆహారం కొన్నప్పుడు అది తింటే వచ్చే శక్తి వివరాలు దానిపై ఉంటాయి.

పల్లె ప్రాంతాలలో వాళ్లకి 2400, పట్టణంలో వాళ్లకి 2100 కిలోకాలరీలు ఇచ్చే ఆహారం ప్రతిరోజూ అవసరమని జాతీయస్థాయిలో ప్రామాణికంగా నిర్ధారించారు. ఒక మనిషి ఆరోగ్యంగా ఉండాలంటే రోజుకి కనీసం ఇంత శక్తినిచ్చే ఆహారాన్ని తీసుకోవాలి. శారీరకశ్రమ ఎక్కువగా చేసేవాళ్లకి రోజుకి కనీసం 2400 కిలోకాలరీల శక్తి కావాలి.

భారతదేశంలోని గ్రామీణ ప్రాంతాలలోని 80 శాతం దాకా ప్రజలు కనీస కాలరీలు ఇచ్చే ఆహారాన్ని తినటంలేదంటే ఆశ్చర్యం కలుగుతోందా? అంటే ప్రతి అయిదుగురిలో నలుగురు సరిపడా కాలరీలు లేని ఆహారాన్ని తింటున్నారు. కాలరీలలో ఈ లోపం గ్రామీణ ప్రాంతాలకే పరిమితమై లేదు. పట్టణ ప్రాంతాలలో కూడా ప్రతి అయిదుగురిలో ముగ్గురు తక్కువ కాలరీలు ఉన్న ఆహారాన్ని తీసుకుంటున్నారు.

సంవత్సరాలు గడుస్తున్నకొద్దీ అత్యంత పేదల ఆహారంలో కాలరీల పరిమాణం తగ్గుతూ ఉండటం చాలా ఆందోళనను కలిగిస్తోంది. 1980లతో పోలిస్తే ప్రస్తుతం మన దేశం మొత్తంగా సంపద పెరిగినట్లు అనిపిస్తుంది, మునుపటికంటే ఎక్కువ వస్తువులు, సేవలు అందుబాటులో ఉన్నాయి. కానీ, అత్యంత పేదలలో మాత్రం ఆకలికి గురికావటం పెరిగింది. వాస్తవానికి వాళ్లకి 25 సంవత్సరాల క్రితం కంటే ఇప్పుడు తక్కువ కాలరీలు అందుతున్నాయి!

- దేశంలో అత్యంత సంపన్నులైన 25 శాతం ప్రజలు సగటున రోజుకి ఎన్ని కాలరీలను తీసుకుంటున్నారు?
- దేశంలో అత్యంత పేదలైన 25 శాతం ప్రజలు రోజూ తీసుకోవాల్సిన కాలరీల కంటే సగటున వాళ్లు తీసుకుంటున్న కాలరీలు ఎంత శాతం తక్కువ?
- పేద ప్రజలు చాలా తక్కువ కాలరీలు తీసుకోటానికి కారణాలు ఏమిటి?

ఆకలిని భరించటం చాలా బాధాకరంగా ఉండటమే కాదు, దానివల్ల ఎంతో హాని కూడా జరుగుతుంది. సరైన మోతాదులో ఆహారం తీసుకోకపోతే కాలరీల లోపానికి గురవుతారు. తీవ్ర ఆకలికి గురయ్యే ప్రజలకు తగినంత పోషకాలు ఉన్న ఆహారం దొరకదు. పోషకాహారలోపం ఉంటే చదవటం, పనిచేయటం, శారీరక పనులు చేయటం కష్టమవుతుంది. పోషకాహారలోపం ఉండే పిల్లలు ఆరోగ్యంగా ఉండే పిల్లలంత వేగంగా పెరగరు. మానసికంగా కూడా అంత బాగా వృద్ధి చెందరు. నిత్యం ఆకలితో ఉండటం వల్ల రోగనిరోధక శక్తి తగ్గి వాళ్లు తేలికగా జబ్బుల పాలవుతారు. తీవ్ర ఆకలికి గురైన తల్లులు సాధారణంగా బరువు తక్కువ, బలహీనంగా ఉండే పిల్లలకు జన్మనిస్తారు.

ఆహార అసమానత

శాస్త్రజ్ఞులు పరిశోధనా కేంద్రాలలో ప్రయోగాలు చేసి గణాంకాలు సేకరించినట్లు సామాజిక శాస్త్రవేత్తలకు సర్వేలు విలువైన గణాంకాలను, విశ్లేషణకు రుజువులను అందిస్తాయి. ప్రజల సామాజిక, ఆర్థిక పరిస్థితులు తెలుసుకోటానికి భారత ప్రభుత్వం ప్రతి నాలుగు లేదా ఐదు సంవత్సరాలకు ఒకసారి జాతీయ నమూనా సర్వేని నిర్వహిస్తుంది. దేశవ్యాప్తంగా పెద్ద సంఖ్యలో కుటుంబాల నుంచి ఇంటర్వ్యూల ద్వారా సర్వే చేసి కావలసిన సమాచారాన్ని సేకరిస్తారు. ప్రజల ఉపాధి, వాళ్లు చేసేఖర్చు, పాఠశాల విద్య, ఆరోగ్యం, తాగునీరు అందుబాటులో ఉండటం వంటి విషయాల్లో ఏమవుతోందో తెలుసుకోటానికి పరిశోధకులు ఈ గణాంకాలను ఉపయోగిస్తారు. ప్రభుత్వ విధానాలు సరైన దిశలోనే ఉన్నాయో లేదో తెలుసుకోటానికి ఈ గణాంకాలు ప్రత్యేకంగా ఉపయోగపడతాయి.

2004లో జరిపిన జాతీయ నమూనా సర్వేలోని సమాచారం ఆధారంగా కాలరీల వినియోగం తెలియచేసే రేఖాపటం 1 తయారు చేశారు. సగటున ప్రతి వ్యక్తి ఎన్ని కాలరీలు తీసుకుంటున్నారో తెలుసుకోటానికి పరిశోధకులు ప్రయత్నించారు. ఈ విషయంలో ధనికులకూ పేదలకూ మధ్య చాలా అంతరం ఉందని తెలుసుకున్నారు. చాలా తక్కువ ఆదాయం ఉండి, చాలా తక్కువ ఖర్చు చేయగలిగిన వాళ్లు (అత్యంత పేదలు) సగటున ప్రతి రోజూ 1624 కిలోకాలరీల ఆహారం తీసుకుంటున్నారు. ఆదాయం, ఖర్చుతోపాటు తీసుకునే కాలరీలు కూడా పెరుగుతుంటాయి. పేదవాళ్లు తీవ్ర శారీరక శ్రమ చేస్తుంటారు కాబట్టి వాళ్లు ఇంకా ఎక్కువ కాలరీలు తీసుకోవాలి కానీ జనాభాలో అత్యంత పేదవాళ్లు అత్యంత ధనికుల కంటే చాలా తక్కువ కాలరీలు తీసుకుంటున్నారు.

అధిక శాతం ప్రజలలో వాళ్లు రోజూ తింటున్న ఆహారం నుంచి వాళ్లకి అవసరమైన కాలరీలు అందటం లేదు. ప్రామాణిక స్థాయిలో కాలరీలు తీసుకోని వాళ్లనందరినీ పేదలుగా పరిగణించవచ్చు.

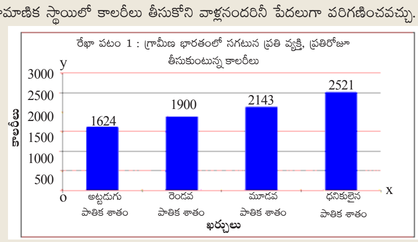

గమనిక : ఇక్కడ చేస్తున్న ఖర్చు అంటే ఆహారం, బట్టలు, పాదరక్షలు, చదువు, వైద్యం, ఇంధనం, విద్యుత్తు, ఇంటి అద్దె వంటివి వస్తాయి. 2004లో అత్యంత పేదలైన పాతిక శాతం ప్రజలలో ప్రతి వ్యక్తీ ఈ అంశాలపై నెలకి 340 రూపాయలు ఖర్చు చేస్తున్నారు, అంటే ఈ నిత్యావసర వస్తువులకు రోజుకు 12 రూపాయల కంటే తక్కువన్నమాట! రెండవ పాతిక శాతంలోని వాళ్లు కొంచెం ఎక్కువ ఖర్చు చేస్తున్నారు. ఎక్స్ అక్షంపై ముందుకు వెళుతున్నకొద్దీ వాళ్లు చేస్తున్న ఖర్చు పెరుగుతుంది.

కృత్యం

- పెద్దవాళ్లు పోషకాహారలోపానికి గురైనదీ, లేనిదీ తెలుసుకోవాలంటే పోషకాహార శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పే శరీర పదార్థ సూచిక (Body Mass Index) లెక్కకట్టాలి. దీనిని లెక్కకట్టటం తేలిక. వ్యక్తి బరువు ఎంతో కిలోల్లో తీసుకోండి. ఆ వ్యక్తి ఎత్తును మీటర్లలో తీసుకోండి. బరువును ఎత్తు వర్గంతో భాగించాలి. ఫలితంగా వచ్చిన సంఖ్య 18.5 కంటే తక్కువ ఉంటే ఆ వ్యక్తి పోషకాహార లోపానికి గురైనట్టు. శరీర పదార్థ సూచిక 25 కంటే ఎక్కువ ఉంటే ఆ వ్యక్తిది ఊబకాయం అన్నట్టు. ఈ నియమం ఎదుగుతున్న పిల్లలకు వర్తించదని గుర్తుంచుకోండి.

  భిన్న ఆర్థిక నేపథ్యాలకు చెందిన (ఉదాహరణకు శ్రామికులు, పనివాళ్లు, వ్యాపారస్తులు) ముగ్గురు పెద్దవాళ్ల బరువు, ఎత్తులను ప్రతి ఒక్క విద్యార్థి సేకరించండి. అందరు విద్యార్థులు తెచ్చిన వివరాలను ఒక పట్టికలో పొందుపరచండి. శరీర పదార్థ సూచిక (BMI) లెక్కకట్టండి.

చిత్రం 17.2 : ఎత్తు కొలవడం

- వ్యక్తి ఆర్థిక స్థాయికీ, వాళ్ల పోషకాహారస్థాయికీ మధ్య ఏమైనా సంబంధం కనబడుతోందా?

పేదరికం ఎందుకు ఉంది? దానిని ఎలా నిర్మూలించవచ్చు?

పేదరికానికి ప్రధాన కారణం క్రమం తప్పకుండా పని దొరకకపోవటం అని మీరు ఈపాటికి గ్రహించి ఉంటారు. ఉపాధి అవకాశాలు లేకపోతే మౌలిక అవసరాలు తీర్చుకునే ప్రజల కొనుగోలు శక్తి (ఆదాయం) తగ్గుతుంది. కనీస కొనుగోలు శక్తి లేనప్పుడు వాళ్లు తీవ్ర ఆకలికి గురవుతారు.

జీవనోపాధిగా వ్యవసాయం

భారతదేశంలో ఇప్పటికీ 50 శాతం కంటే ఎక్కువ ప్రజలు తమ జీవనోపాధికి వ్యవసాయ పనులపై ఆధారపడుతున్నారు. వీళ్లల్లో సన్నకారు రైతులు, వ్యవసాయ కూలీలు ఎక్కువ. అంతేకాక వడ్రంగి రామాచారిలాగా వ్యవసాయంతో ముడిపడి ఉన్నవారు కూడా ఉన్నారు. గ్రామాల్లో కుండలు చేసేవారు, తోలుపని చేసేవారు, చిన్న చిన్న పరిశ్రమలు పెట్టుకున్నవారి బాగు కూడా వ్యవసాయ స్థితిపై ఆధారపడి ఉంటుంది. గ్రామంలో వ్యవసాయం కుంటుపడినప్పుడు రామాచారి కుటుంబం కష్టాలపాలైన విధం చూశాం. రామాచారి తయారు చేయగలిగిన పరికరాలకు గిరాకీ లేకుండా పోయింది. ఫలితంగా రామాచారికి పనీ, ఆదాయమూ లేకుండా పోయాయి. ఇతర పేద కుటుంబాల మాదిరిగానే వీరికి కూడా పొలాలు కాని పశువులు కాని లేవు. ఆ సంవత్సరం పొలాల్లో వ్యవసాయ కూలీలకు కూడా అంతగా పనిలేదు. వ్యవసాయేతర పనులు కూడా లేవు.

చాలామంది ప్రజల జీవనోపాధి, సంక్షేమం వ్యవసాయంపై ఆధారపడి ఉంది కాబట్టి వ్యవసాయం చక్కటి ప్రగతి సాధించటం ముఖ్యం. వ్యవసాయం వృద్ధి చెందితే గ్రామీణ ప్రాంతాల్లోని ప్రజలకు ఉపాధి,

ఆదాయాలను సమకూరుస్తుంది. అంతేకాకుండా వ్యవసాయ ఉత్పత్తి బాగుంటే ఆహార ధరలు ఎక్కువ మందికి అందుబాటులో ఉండే అవకాశం ఉంది.

ప్రస్తుతం వ్యవసాయం అనేక సమస్యలను ఎదుర్కొంటూ ఉంది. ఆరవ తరగతిలో 'మన కాలంలో వ్యవసాయం' అన్న అధ్యాయంలో సాగునీటి వసతిలేక, తక్కువ వడ్డీకి అప్పులు అందక, పంటలకు నాణ్యమైన విత్తనాలు, ఎరువులు అందక చిన్నరైతులు ఎలా ఇబ్బంది పడుతున్నారో తెలుసుకున్నారు. (ఈ పాఠం మరొకసారి చదివి వెంకటాపురంలో రవి, రాముల పరిస్థితి పున్ణశ్చరణ చేయండి.) ఉత్పాదకాల ఖర్చులు పెరగటం, తక్కువ దిగుబడులు రావటం, తరచు పంటలు విఫలమవ్వటం వంటివాటి వల్ల రైతులు తీవ్ర సంక్షోభాన్ని ఎదుర్కొంటున్నారు. కుటుంబం గడవటానికి చాలా మంది చిన్న రైతులు వ్యవసాయ కూలీలుగా కూడా పనిచేయాల్సి వస్తోంది. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో అయిదింట నలుగురు రైతుల పరిస్థితి రవి, రాముల మాదిరే ఉంది.

వ్యవసాయ అభివృద్ధికి, వ్యవసాయంపై ఆధారపడిన వారికి మద్దతుగా ప్రభుత్వం చేపట్టాల్సిన చర్యలు ఈ కింద ఉన్నాయి. ప్రతి దాని గురించి కొన్ని వాక్యాలు రాయండి. అది ఎందుకు ముఖ్యమో తెలియ చేయండి. మీ నేపథ్యం నుంచి కొన్ని ఉదాహరణలు ఇవ్వండి.

1. రైతులు వ్యాపారస్తులు/ దళారులపై ఆధార పడకుండా ప్రభుత్వం సకాలంలో విత్తనాలు, ఎరువులు, పురుగుమందులు అందించాలి. ఇవి నాణ్యతగా ఉండేటట్టు, సరసమైన ధరలకు దొరికేటట్టు ప్రభుత్వం చర్యలు తీసుకోవాలి.
2. చిన్నతరహా సాగునీటి పథకాలు.
3. న్యాయమైన వడ్డీకి సకాలంలో బ్యాంకు ద్వారా రుణాలు.
4. ఉత్పత్తిదారులకు గిట్టుబాటు ధర దొరికేలా మార్కెటింగ్ సౌకర్యాలు.
5. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో రోడ్డు, రవాణా సౌకర్యాలు మెరుగుపరచటం.
6. పంటలు నష్టపోయినప్పుడు రైతులకు సహాయం అందించటం.

ఇతర జీవనోపాధి అవకాశాలు

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో గ్రామీణ కుటుంబాలలో 40 శాతం ప్రధానంగా వ్యవసాయ కూలీలు. ఈ కుటుంబాలకు భూమి లేదు, లేదా చాలా కొద్దిభూమి మాత్రమే ఉంది. వీళ్లకి పని అవకాశాలు చాలా తక్కువ. సాధారణంగా సంవత్సరంలో వ్యవసాయ కూలీకి 120–180 రోజుల పని దొరుకుతుంది. పొలాల్లో చాలా రోజులపాటు వరసగా పని దొరకని సందర్భాలు ఉంటాయి.

కరువు, వరదలు, పురుగులు, ఇతర వైపరీత్యాల వల్ల పంటలు విఫలమైనప్పుడు వ్యవసాయ పని దినాలు మరింతగా తగ్గిపోతాయి. ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో ప్రజలు పెద్ద సంఖ్యలో గ్రామీణ ప్రాంతాల నుంచి వలస వెళతారు. ఈ సంక్షోభ కాలంలో ప్రజలు ఆకలి, అనారోగ్యాలపాలవుతారు. ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో జీవనోపాధులు కల్పించటానికి ఏమి చేయవచ్చు?

ప్రాథమిక అవసరాలు సమకూర్చుకోటానికి ప్రతి వ్యక్తికి పని కల్పించాలని 'పనికి హక్కు' చెపుతోంది. భారత రాజ్యాంగంలోని ప్రభుత్వ విధానాలకు 'ఆదేశిక సూత్రాలలో' పనికి హక్కు పొందుపరిచి ఉంది. అధికరణం 41 ఇలా పేర్కొంటోంది: "తన ఆర్థిక సామర్థ్యం, అభివృద్ధి పరిమితులకు లోబడి పనికి హక్కు కల్పించటానికి ప్రభుత్వం ఏర్పాట్లు చేయాలి..." అయితే ప్రజలు ఈ హక్కులను ఉపయోగించు కోలేకపోయారు. ప్రభుత్వం తనకి ఇష్టం వచ్చినపుడు పనులు చేపట్టి కూలీలకు ఉపాధి కల్పించేది. కానీ ప్రజలు తమకు అవసరమైనప్పుడు, తమ నివాస ప్రాంతానికి దగ్గర పని చూపించమని అడగలేక పోయేవాళ్లు.

ప్రజా సంఘాలు సంవత్సరాల తరబడి జరిపిన పోరాట ఫలితంగా మహాత్మా గాంధీ జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి హామీ చట్టం (MNREGA), 2005 తయారయ్యింది. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో ప్రజల జీవనోపాధుల రక్షణలో ఇది పెద్ద ముందడుగని చెప్పవచ్చు.

మహాత్మా గాంధి జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి హామీ చట్టం [Mahatma Gandhi National Rural Employment Guarantee Act (MNREGA)]

బీహార్‌లోని అరేరియా జిల్లాకి చెందిన బాలేశ్వర్ మహతో తన కుటుంబ పోషణకు ప్రతి సంవత్సరం పని వెతుక్కుంటూ పంజాబ్‌కి వెళ్ళేవాడు. ఈ జూన్‌లోనూ అతడు అక్కడికి వెళ్లాలనుకున్నాడు. అయితే అతనికి ఉపాధి హామీ చట్టం కింద తన గ్రామంలోనే పని దొరకటంతో ఊళ్లోనే ఉండిపోవాలని నిర్ణయించుకున్నాడు.

స్థానికంగా పని దొరకటం కష్టం కాబట్టి అరేరియా ప్రాంత ప్రజలు దూరంగా ఉన్న పంజాబ్, ఢిల్లీ, గుజరాత్‌లలో పని వెతుక్కుంటూ వెళ్లాల్సి వస్తోంది. స్థానికంగా దొరికే కొద్ది పని దినాలకు కూలిరేట్లు చాలా తక్కువ. పంట కోతల సమయంలో రోజుకి 40–60 రూపాయలు ఇస్తారు, మిగిలిన సమయాల్లో ఇది మరీ తక్కువ (రోజుకి 25–50 రూపాయలు). కుటుంబంలో ఎవరైనా జబ్బుపడి తాను ఊళ్లోనే ఉండిపోవాల్సిన పరిస్థితి ఏర్పడినప్పుడు బాలేశ్వర్ ఇటువంటి పనికే వెళతాడు.

పట్టణాలలో వలస కార్మికులు చాలా దారుణ పరిస్థితుల్లో జీవిస్తూ ఉంటారు. ఆవాసం, తాగటానికి శుభ్రమైన నీళ్లు, పారిశుద్ధ్యం వంటి మౌలిక వసతులు ఏవీ వాళ్లకి ఉండవు. ఊళ్లలోనే ఉండిపోయే మహిళలు, పిల్లలు, భద్రతారాహిత్యానికి గురవుతారు, తరచు కుటుంబ సంబంధాలు దెబ్బతింటాయి.

ఉపాధి హామీ చట్టం వల్ల బాలేశ్వర్‌కి మూడు విధాలుగా లాభం: స్థానికంగా ఉపాధి దొరకటమే కాకుండా అతడు తన కుటుంబంతో ఉంటూ ఉన్న కొద్దిపాటి భూమినీ సాగు చేసుకోవచ్చు.

ఈ ఉపాధి హామీ చట్టం ప్రకారం నైపుణ్యం అవసరంలేని శారీరక శ్రమ చేయటానికి సిద్ధంగా ఉండి, పని అడిగిన పెద్దవాళ్ల (18సం॥లు నిండిన)కు ప్రభుత్వం పని కల్పించాలి. ఈ విధంగా ప్రతి గ్రామీణ కుటుంబం ఒక సంవత్సరకాలంలో కనీసం వంద రోజులపాటు ఉపాధి పొందవచ్చు. ఈ పనికి కనీస కూలీకి తక్కువ కాకుండా కూలీ చెల్లించాలి.

❖ నీటి నిల్వ, సంరక్షణ
❖ కరువుకు తట్టుకునే పనులు (అడవుల వృద్ధి, చెట్ల పెంపకం)
❖ షెడ్యూల్డు కులాలు, తెగలకు చెందిన భూములకు సాగునీటి సౌకర్యాలు కల్పించటం
❖ చెరువుల పూడికతీతతో సహా సంప్రదాయ నీటి మడుగుల పునరుద్ధరణ

- మీ ఉపాధ్యాయుల సహాయంతో పైన ఇచ్చిన పనులు ఏమి సూచిస్తాయో తెలుసుకోండి.
- మీ ఊరు/ పట్టణానికి దగ్గరలో ఉపాధి హామీ చట్టం కింద జరుగుతున్న పని స్థలాన్ని సందర్శించండి. అక్కడ వాళ్లతో మాట్లాడి దాని గురించి రాయండి.
- షెడ్యూల్డు కులాలు, తెగలకు చెందిన భూములకు సాగునీటి సౌకర్యం కల్పించటానికి ఉపాధి హామీ చట్టం ఎందుకు ప్రాధాన్యతను ఇస్తోంది?
- గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో జీవనోపాధుల రక్షణలో ఉపాధి హామీ చట్టాన్ని ఒక పెద్ద ముందడుగుగా ఎందుకు పేర్కొంటున్నారు?

© SCERT not to be republished

సామాజిక తనిఖీలో ఒక నివేదిక

2009 ఫిబ్రవరిలో అనంతపురం జిల్లా, రాచనపల్లెలో సామాజిక తనిఖీ బృందం ఇచ్చిన నివేదికలోని అంశాలు:

- చెల్లింపులు సరిగానే జరిగాయి,
- ఫీల్డ్ అసిస్టెంట్ తన బాధ్యతలు సక్రమంగా నిర్వర్తించాడు,
- పని ప్రదేశం వద్ద కాంట్రాక్టర్లు లేరు,
- కానీ, పనిలో నాణ్యత లోపించింది.

ఇవి కాకుండా తనిఖీ ద్వారా వెల్లడైన మరికొన్ని విషయాలు:

దున్నటం, చెట్లు పెంచటం పని 5.6 ఎకరాలలోనే జరిగింది, కానీ ఈ పనికి సంబంధించిన కొలతల పుస్తకంలో దున్నటం, చెట్లు పెంపకం పని 15 ఎకరాలలో జరిగిందని పేర్కొని ఉంది. అంటే 9.04 ఎకరాలకు అదనంగా చెల్లింపులు జరిగాయి. దీనికి పాత టెక్నికల్ అసిస్టెంట్ రాంమోహన్ బాధ్యుడు.

రికార్డుల ప్రకారం సిండికేట్ నగర్‌కి చెందిన రమాదేవికి గులకరాళ్ల కట్టలు వేసినందుకుగాను 6 రోజులకు 400 రూపాయలు చెల్లించాలి, కానీ ఆమెకు ఈ మొత్తం ఇంకా చెల్లించలేదు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం, గ్రామీణాభివృద్ధి శాఖలో సామాజిక తనిఖీ, జవాబుదారీతనం, పారదర్శకత సంఘం సామాజిక తనిఖీకి బాధ్యత వహిస్తోంది. ఈ సంఘం వెబ్‌సైట్‌లో మీ గ్రామానికి సంబంధించిన సామాజిక తనిఖీ సమాచారాన్ని పొందవచ్చు:

http://125.17.121.162/socialaudit/login.jsp

సరసమైన ధరలకు అందుబాటులో ఆహారం

"తన ధాన్యాగారంలో సగం మొత్తాన్ని రాజుగారు కష్టకాలంలో ఉన్న గ్రామీణ ప్రజల కోసం ఉంచి మిగిలిన సగం వాడుకోవాలి. ప్రతి సంవత్సరం పాత సరుకు వాడుకుని కొత్త సరుకు నిల్వచేయాలి."

అర్థశాస్త్రం (2–15. 22–23)
కౌటిల్యుడు, క్రీ.పూ 4వ శతాబ్దం

ఉపాధి కల్పించటంతోపాటు ప్రభుత్వం ప్రతి ఒక్కరికి సరసమైన ధరలలో ఆహారం అందుబాటులో ఉండేలా చూడాలి. నిత్యావసర సరుకుల ధరలు ఎక్కువగా ఉంటే ఉపాధి, ఆదాయాల వల్ల పెద్దగా ప్రయోజనం ఉండదు. మౌలిక అవసరాలు సరసమైన ధరలకు అందించటానికి ప్రభుత్వం చేసే ప్రయత్నాలలో చౌకధరల దుకాణాల ద్వారా ఆహార ధాన్యాలను తక్కువ ధరకు అందించటం ఒకటి. ప్రభుత్వం రైతులనుంచి ఆహారధాన్యాలను కొని వాటిని చౌక ధరల దుకాణాలకు సరఫరా చేస్తుంది. ఈ దుకాణాలు ఆహారధాన్యాలను (వీటితోపాటు పంచదార, పప్పులు, వంటకి కిరసనాయిలు వంటి అత్యవసర వస్తువులను) ప్రజలకు అమ్ముతాయి. బజారులో ఉండే ధరల కంటే చౌక ధరల దుకాణంలో ధరలు తక్కువగా ఉండాలి.

చౌక ధరల దుకాణాల ద్వారా ఆహారధాన్యాలు, ఇతర నిత్యావసర వస్తువులు సరఫరా చేయటాన్ని ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ [Public Distribution System (PDS)] అంటారు. భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన తరవాత ఈ పంపిణీ వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేశారు. పట్టణ, పల్లె ప్రజలందరికీ ఆహార ధాన్యాలను చేర్చటంలో ఇది కీలక పాత్ర వహించింది. దీని పనితీరులో కొన్ని సమస్యలు ఉన్నాయి. కొన్ని ప్రాంతాలలో ఈ దుకాణాలను సమయానికి, లేదా క్రమం తప్పకుండా తెరవరు. ఎవరూ కొనగూడదన్న ఉద్దేశంతో ఆహారధాన్యాలను కల్తీ చేసే సందర్భాలు ఉన్నాయి. ప్రజలకి కాకుండా ఇతర దుకాణాలకు సరుకులు అమ్మే చౌక ధరల దుకాణాదారులు ఉన్నారు. దీంతో పేదప్రజలతో సహా చాలా మందికి ఆహారధాన్యాలు అందవు. భారతదేశంలోని పేద రాష్ట్రాలు, పేద ప్రాంతాలలో సాధారణంగా వీటి పని తీరు ఆశించిన మేరకు లేదు.

- 'నగదు బదిలీ పథకం' ప్రజాపంపిణీ పథకానికి సరైన ప్రత్యామ్నాయమని మీరు భావిస్తున్నారా?

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో సామాజిక తనిఖీ

ప్రభుత్వ ఉపాధి పథకాలకు సంబంధించి అవినీతి ఆరోపణలు తరచు వినిపిస్తుంటాయి. ఈ పథకాల ప్రయోజనాలు చెప్పినదాంట్లో చాలా తక్కువ మాత్రమే పేద ప్రజలకు అంది గుత్తేదారులు, అధికారం ఉన్న వాళ్లే ఎక్కువ లబ్ధి పొందుతున్నారని చెబుతారు. అవినీతిని తగ్గించటానికి మహాత్మా గాంధి జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి చట్టం (MNREGA)లో సామాజిక తనిఖీ తప్పనిసరి చేశారు.

సామాజిక తనిఖీ ద్వారా గ్రామ ప్రజలు కార్యక్రమాన్ని, దాని అమలు తీరును పరిశీలిస్తారు. పథకం/ కార్యక్రమం ప్రయోజనాలు ఎవరికైతే ఉద్దేశించబడ్డాయో వారికి అందాయో, లేదో ఇది తెలుసుకునే ప్రయత్నం చేస్తుంది. ఈ విషయంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ అనుభవం చెప్పుకోదగినది. పౌర సమాజ చొరవకు మద్దతునివ్వటంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం క్రియాశీలక పాత్ర పోషించింది.

1. సాధారణంగా ఉపాధి హామీ చట్టం వల్ల లబ్ధిపొందే కుటుంబాలకు చెంది, చురుకుగా ఉండే యువతకు ముందుగా సామాజిక తనిఖీ ప్రక్రియలో శిక్షణ ఇస్తారు.

2. ఈ యువత బృందాలుగా ఏర్పడి ఇంటింటికి వెళతారు, మస్టరు/ హాజరు జాబితాలను సరిచూస్తారు, పని జరుగుతున్న ప్రదేశాలను తనిఖీ చేస్తారు, కార్మికులు చేసే వ్యాఖ్యలను నమోదు చేస్తారు, ప్రతి గ్రామంలో సమావేశాలు నిర్వహిస్తారు.

3. తరవాత మండల హెడ్‌క్వార్టర్స్‌లో పెద్ద బహిరంగ సభను నిర్వహిస్తారు. ఈ సభకు అన్ని గ్రామాలనుంచి ప్రజలు, ఎన్నికైన ప్రజా ప్రతినిధులు, పత్రికలు/ టీవీల విలేకరులు, ఉపాధి హామీ చట్ట అధికారులలో సంబంధించినవాళ్లు, సీనియర్ ప్రభుత్వ అధికారులు పాల్గొంటారు.

4. ఈ సమావేశంలో గ్రామాల వారీగా సామాజిక తనిఖీలో కనుగొన్న విషయాలను చదువుతారు. కార్మికులు తమ వాంగ్మూలం ఇస్తారు. లేవనెత్తిన అంశాలకు, చేసిన ఫిర్యాదులకు సంబంధిత అధికారులు సమాధానం ఇస్తారు, తీసుకున్న చర్యలు వివరిస్తారు.

5. ఫిర్యాదులకు సంబంధించి ఎటువంటి చర్యలు, ఎన్ని రోజులలోపు తీసుకుంటారో కూడా అధికారులు వివరించాలి.

6. మండలంలో బహిరంగ సభ జరిగిన తరవాత సామాజిక తనిఖీ బృందాలు ప్రతి 15 రోజులకు ఒకసారి తమ గ్రామాలకు వెళ్లి ఆ సభలో తీసుకున్న నిర్ణయాలు అమలు అయ్యేలా చూస్తారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో సామాజిక తనిఖీ ద్వారా అక్రమంగా మళ్లించిన నిధులలో చాలావరకు తిరిగి రాబట్టగలిగారు. అనేక సందర్భాలలో తప్పుచేసిన అధికారులు బహిరంగ సభలలోనే కార్మికులకు చెందాల్సిన డబ్బులను 'స్వచ్ఛందంగా' తిరిగి ఇచ్చేసిన సందర్భాలు ఉన్నాయి. తప్పు చేసిన అధికారులపై చర్యలు ఈ సభలోనే మొదలయ్యేవి. ఈ క్రమంలో ఉపాధి హామీ చట్టంలోని అంశాల గురించి కూలీలలో అవగాహన గణనీయంగా పెరిగింది.

ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ (PDS)లో కావలసినదల్లా దానిని మెరుగ్గా అమలు చేయటం. కేరళ, ఆంధ్రప్రదేశ్, తమిళనాడు వంటి దక్షిణాది రాష్ట్రాలలో ఇది బాగా పని చేస్తోంది కాబట్టి ప్రతి ఒక్కరూ ప్రయత్నిస్తే దానిని మెరుగుపరచటం సాధ్యమే.

అయితే భారత ప్రభుత్వానికి వేరే ఆలోచనలు ఉన్నాయి. చౌక ధరల దుకాణాలు ప్రధానంగా పేదవాళ్లకే సరుకులు సరఫరా చేయాలని 1997లో నిర్ణయించాయి, మిగిలిన వాళ్లు అధిక ధరలకు మార్కెటునుంచి ఆహారధాన్యాలను కొనుక్కోవాలి.

ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థలో ఈ కొత్త విధానాన్ని అమలు చేయటానికి ప్రభుత్వానికి పేదవాళ్లు ఎవరో తెలియాలి. కాబట్టి దారిద్ర్య రేఖకు దిగువన [Below Poverty Line (BPL)] ఉన్న వాళ్లను గుర్తించడానికి సర్వే చేయమని పంచాయితీలను కోరింది. కుటుంబ ఆదాయం, జీవనోపాధి మార్గాలు, రోజూ తింటున్న ఆహారం, బట్టలు, గృహవసతి, వలస, అప్పు వంటి అంశాలను ఈ సర్వే సేకరించి ఒక కుటుంబం పేదరికంలో ఉందో (BPL) లేదో నిర్ణయిస్తుంది. సర్వే ఫలితాల ఆధారంగా మూడు రకాల కార్డులు జారీ చేశారు.

అత్యంత పేద కుటుంబాలకు అంత్యోదయ కార్డులు జారీ చేశారు. వాళ్లకంటే పరిస్థితి కొంత మెరుగైనప్పటికీ పేదవాళ్లుగా పరిగణించబడే వాళ్లకు (BPL) (తెల్ల) కార్డులు ఇచ్చారు. మిగిలిన వాళ్లకి ఎపిఎల్ (గులాబీ) కార్డులు ఇచ్చారు.

ఒక్కొక్కరికి చౌకధరల దుకాణం నుంచి లభించే సరుకుల మొత్తం, వాటి ధరలు వేర్వేరుగా ఉంటాయి. ఉదాహరణకు అంత్యోదయ కార్డు ఉన్న వాళ్లకి నెలకి కుటుంబానికి 35 కిలోల ఆహారధాన్యాలు (బియ్యం, గోధుమ) ఇస్తారు. BPL కార్డు ఉన్నవాళ్లకి ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ప్రతి వ్యక్తికీ నెలకు 4 కిలోల చొప్పున కుటుంబం మొత్తానికి 20 కిలోలు మించకుండా ఆహార ధాన్యాలు ఇస్తారు. అన్నపూర్ణ పథకం కార్డు కలిగి ఉండి, వయసుమళ్లిన అతి పేదవారికి 10 కిలోల బియ్యం ఉచితంగా ఇస్తారు.

- కొత్త విధానం వల్ల పేదవాళ్లకు మేలు జరుగుతుందా? మీ సమాధానానికి కారణాలు ఇవ్వండి.
- ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థను మెరుగుపరచటానికి మరికొన్ని సూచనలు చేయండి.

చిత్రం 17.3 : పాఠశాలలో మధ్యాహ్న భోజనం చేస్తున్న బాలికలు

జీవించే హక్కుకోసం పోరాటం

ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ (PDS) కొత్త విధానంపై ఎంతో చర్చ జరుగుతోంది. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో ప్రతి అయిదు మందిలో నలుగురు అవసరమైన కనీస కాలరీల కంటే తక్కువ ఇచ్చే ఆహారం తీసుకుంటున్నారని మనకు తెలుసు. 2004 జాతీయ నమూనా సర్వే ప్రకారం గ్రామీణ ప్రాంతాల్లోని ప్రతి పది కుటుంబాలలో మూడు కుటుంబాలకు కూడా అంత్యోదయ, BPL కార్డులు లేవు. అంటే అంతకుముందు ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ వల్ల ప్రయోజనం పొందినవాళ్లు ఇప్పుడు పొందటం లేదు. భూమిలేని కూలీల కుటుంబాలలో చాలా వాటికి BPL కార్డులు లేవు. ఇందుకు విరుద్ధంగా కొన్ని సంపన్న కుటుంబాలకు BPL కార్డులు ఉన్నాయన్న వార్తలొచ్చాయి.

ఈ కొత్త ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ విధానంలో ఇతర వైరుధ్యాలు కూడా ఉన్నాయి. భారత ప్రభుత్వం వద్ద (రైతుల దగ్గర నుంచి కొన్న) ఆహారధాన్యాలు గుట్టలుగా పడి ఉన్నాయి. ఈ ఆహారధాన్యాలను ఎలకలు తినేసిన, కుళ్ళిపోయిన సందర్భాలు ఉన్నాయి. చౌకధరల దుకాణాలు సరసమైన ధరలకు ఆహార ధాన్యాలను BPL, అంత్యోదయ, అన్నపూర్ణ కార్డులు ఉన్న వాళ్ళకే అమ్ముతాయి కాబట్టి అక్కడ కూడా ఆహారధాన్యాలు నిల్వ ఉండిపోతాయి. ఇంకోవైపున అందరి ఆకలి తీర్చలేకపోతున్నామనే భావన కూడా ఉంది.

భారత రాజ్యాంగం 21వ అధికరణంలో పొందుపరిచిన ప్రాథమిక హక్కైన జీవించే హక్కు స్పష్టంగా భంగమవుతోంది. ఆహారం లేకుండా జీవితం ఎలా సాధ్యమవుతుంది? ప్రభుత్వం ఎందుకు బాధ్యత తీసుకోకూడదు? ఆహారధాన్యాలను కుళ్ళబెట్టే బదులు ఉచితంగా ఎందుకు పంపిణీ చేయకూడదు? ఇది న్యాయమైన పరిస్థితేనా? ఇటువంటి ప్రశ్నలు ప్రజలు వేయసాగారు. కొంత కాలానికి ఆహారానికి హక్కు కోసం ప్రజా ఉద్యమం రూపుదిద్దుకుంది. ప్రజలు కోర్టును ఆశ్రయించారు. ఆహారానికి హక్కులో భాగమైన జీవనానికి హక్కును ఉల్లంఘించినందుకు భారత ప్రభుత్వంపై సుప్రీంకోర్టులో పౌరహక్కుల బృందాలు దావాలు వేశాయి. చౌకధరల దుకాణాల వద్ద అన్ని కుటుంబాలకు ఆహార ధాన్యాలు అందించాలని ఈ బృందాలు కోరుతున్నాయి. ప్రస్తుతం లభిస్తున్నదాని కంటే ఎక్కువ మోతాదులో ఆహారధాన్యాలు ప్రతి కుటుంబానికీ అందాలని కోరుతున్నాయి.

సుప్రీంకోర్టు తీర్పులు, సాధారణ ప్రజలనుంచి నిరంతర ఒత్తిడి వల్ల ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థతో సహా అనేక కార్యక్రమాలలో చిన్నవే అయినప్పటికీ కీలకమైన మార్పులు చోటు చేసుకుంటున్నాయి. మారవలసింది ఇంకా ఎంతో ఉంది.

- రేషను దుకాణాలను చౌక ధరల దుకాణాలని కూడా అంటారు. ఎందుకో తెలుసా?

భారతదేశంలో ఆకలి తీవ్రంగా ఉన్న నేపథ్యంలో పనికి హక్కు, ఆహారానికి హక్కు గురించి ఈ అధ్యాయంలో చదివాం. పేదరికం, ఆకలి నుంచి తప్పించుకోవాలంటే పనికి హక్కు, ఆహారానికి హక్కు రెండూ తప్పనిసరిగా ఉండాలి. అయితే పేదరికంనుంచి బయటపడటం, గౌరవప్రదమైన జీవనం గడపటం అంటే ఇంకా ఎన్నో ఉన్నాయి: ఆరోగ్యం, విద్య, గుడ్డ, ఆవాసం, నీరు, పారిశుద్ధ్యం, కాలుష్యంలేని గాలి, ఇంధనవనరులు, మౌలిక సదుపాయాలు, వివక్షకు గురి కాకుండా ఉండటం, ప్రజాస్వామ్యంలో పాల్గొనటం. ఈ ఆర్థిక, సామాజిక హక్కులు కూడా జీవించే హక్కులో భాగమే. ఈ విస్తృతమైన అవగాహన దిశగా సమాజం ముందుకు వెళ్లాలి.

© SCERT not to be republished

కీలక పదాలు		
1. పోషకాహార లోపం	2. వ్యవసాయాభివృద్ధి	3. ఆదేశిక సూత్రాలు
4. ప్రజాపనులు	5. సామాజిక తనిఖీ	6. దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన
7. ప్రజాపంపిణీ వ్యవస్థ		

మీ అభ్యసనాన్ని మెరుగుపరచుకోండి

1. తీవ్రమైన ఆకలిగా పేదరికం అన్న నేపథ్యంలో కింద వాక్యాలలో సరైనవి ఏవి?
   అ. రోజుకి ఒకసారే ఆహారం తీసుకోవటం
   ఆ. అవసరమైన కాలరీలు కంటే తక్కువ ఉన్న ఆహారం తీసుకోవటం
   ఇ. నాగలితో దున్నే వ్యక్తికీ, వరికోత యంత్రం నడిపే వ్యక్తికీ ఒకే మోతాదులో కాలరీలు ఉన్న ఆహారం అవసరం.
   ఈ. దుకాణాదారుడు కంటే పొలం దున్నే వ్యక్తికి ఎక్కువ కాలరీలు కావాలి.
   ఉ. ఆకలితో ఉన్న కారణంగా వ్యక్తి రోగనిరోధక శక్తి తగ్గుతుంది.
2. ఈ అధ్యాయంలో పేదరికానికి పేర్కొన్న ప్రధాన కారణాలను గుర్తించండి.
3. జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి హామీ చట్టం, ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ వంటి పథకాలలోని ప్రధానమైన అంశాలు ఏమిటి? పేదరికంలోని ఏ అంశాలను అవి పరిష్కరించటానికి పూనుకుంటున్నాయి? చౌకధరల దుకాణాలు ఎందుకు అవసరం?
4. ఉపాధి లేని ప్రజలకే భూమి, పశువులు, దుకాణాలు వంటి ఆస్తులు సాధారణంగా ఉండవు. ఎందుకు?
5. "పేదరికం ఎందుకు ఉంది? దాన్ని ఎలా నిర్మూలించవచ్చు" అనే శీర్షిక కింద పేరాను చదివి ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం రాయండి.
   పేదరికానికి గల ఇతర కారణాలు ఏవి?

ప్రాజెక్టు:

మీ ప్రాంతంలోని చౌకధరల దుకాణాన్ని సందర్శించి ఈ దిగువ విషయాలు తెలుసుకోండి:

- చౌకధరల దుకాణం ఎప్పుడు తెరిచి ఉంటుంది?
- చౌక ధరల దుకాణంలో ఏ సరుకులు అమ్ముతున్నారు?
- రకరకాల కార్డులు ఉన్న విధానం మీకు కనపడిందా?
- (పేదరికంలోని కుటుంబాలకు) చౌక ధరల దుకాణాలలో బియ్యం, పంచదారల ధరలను కిరాణా దుకాణాలలో ధరలతో పోల్చండి (కిరాణా దుకాణంలో సాధారణ రకం బియ్యం ధర అడగండి).

పాఠం 18 హక్కులు - అభివృద్ధి

మానవ హక్కుల భావన

గత 300 సంవత్సరాలలో ప్రజాస్వామ్యం మాదిరిగా 'మానవ హక్కులు' అన్న భావన ప్రపంచమంతటా చోటు చేసుకుంది. మానవులందరికీ – వాళ్ల కులం, మతం, దేశం వంటి వాటితో సంబంధం లేకుండా, ఆడా, మగా అన్న భేదం లేకుండా, వాళ్లు చట్టాన్ని గౌరవిస్తున్నారా, నేరస్తులా అన్నదానితో సంబంధం లేకుండా అందరికీ ఉల్లంఘించగూడని కొన్ని మౌలిక హక్కులు ఉన్నాయి. పేదరికం నేపథ్యంలో ఈ హక్కులలో రెండు చాలా ముఖ్యమైనవి – గౌరవప్రద జీవనం గడిపే హక్కు, స్వేచ్ఛ, స్వాతంత్ర్యపు హక్కు. జీవించే హక్కు అంటే మానవ గౌరవానికి భంగం కలగకుండా జీవించే హక్కు. స్వేచ్ఛ, స్వాతంత్ర్యపు హక్కు అంటే తమకు నచ్చినది (ఇతరుల స్వేచ్ఛకు భంగం కలిగించకుండా) ఎటువంటి భయమూ లేకుండా మాట్లాడటం, నమ్మటం, చేయటం తాము ఎంచుకున్న విధంగా జీవించటం.

చిత్రం 18.1 : "ఇది వర్షాలు కురవని సంవత్సరం".

13 సంవత్సరాల పవన్ అనే బాలుడు వాళ్ల అమ్మతో కలిసి ఎంతోమంది భక్తులు సందర్శించే ఒక పుణ్యస్థలంలో ఉంటాడు. పవన్ గుడిబయట నిలబడి భక్తుల కాళ్లమీద పడి అడుక్కుంటాడు. అతడికి కొంతమంది మిగిలిపోయిన పాచి పదార్థాలు తినటానికి ఇస్తారు. కొన్నిసార్లు అతడు బరువైన సామాను మోస్తాడు, అందుకు వాటి యజమానులు కొంత డబ్బు ఇస్తారు.

అతడి తల్లి వేరొకరి ఇంటిలో పని చేస్తుంది. ఆమె రోజుకి 12 గంటలపాటు, నెలలో 30 రోజులూ పనిచేస్తుంది. యజమానురాలే కాకుండా, చిన్న పిల్లలు సైతం ఆమెను ఇది చెయ్యి, అది చెయ్యి అని చెబుతుంటారు. అందరూ తిన్న తరవాత మిగిలిన ఆహారం ఆమెకు పెడతారు. యజమానుల ముందు ఆమె కూర్చోటానికి వీలు లేదు. వాళ్లతో భయభక్తులతో మాట్లాడాలి. చిన్న చిన్న తప్పులకు, ఆలస్యానికి ఆమెను తరచు అవమానిస్తుంటారు. ఆమె కన్నీళ్లతోపాటు కోపాన్ని కూడా దిగమింగుకోవాలి. లేదంటే పని నుంచి తీసేస్తారు.

- పై ఉదాహరణలోని పవన్, అతడి తల్లి గౌరవప్రదమైన జీవనం గడుపుతున్నారా?
- దేని ద్వారా వాళ్లకి గౌరవప్రదమైన జీవనం దొరుకుతుంది?
- తమకు కావలసింది చేసే స్వేచ్ఛ పవన్‌కు కానీ, అతడి తల్లికి కానీ ఉందా?
- పవన్, అతడి తల్లి ఈ విధమైన జీవితం గడపటానికి ఎవరు కారణం? వాళ్ల పరిస్థితికి వాళ్లనే నిందించాలా?
- గౌరవప్రదమైన, స్వేచ్ఛతో కూడిన జీవితం పవన్, అతడి తల్లి జీవించగలిగేలా చూడాల్సిన బాధ్యత ఎవరిది?

గత అధ్యాయాల్లో మనం పేదరికానికి సంబంధించిన కొన్ని అంశాలను చూశాం. పేదరికం అంటే ఆకలిగొనటం ఒక్కటే కాదు. జీవనోపాధికి భూమి వంటి వనరులు లేదా చదువు లేకపోవటం, లాభసాటియైన ఉపాధి లేకపోవటం, జీవితానికి మౌలిక అవసరాలైన ఆరోగ్య సేవలు, విద్య, ఆహారం వంటివి లేకపోవటం, తమ సమస్యలు వినిపించే అవకాశం లేకపోవటం, ప్రభుత్వ కార్యక్రమాలను, విధానాలను ప్రభావితం చేయలేకపోవటం.

ప్రజలు పేదరికం నుంచి ఎలా బయటపడగలరు? పేదరికం నుంచి బయట పడటానికి కావలసిన వనరులు, సౌకర్యాలను ఎలా సమకూర్చుకోగలరు?

వాళ్ల తరపున ప్రభుత్వం చర్యలు తీసుకున్నప్పుడే ఇది సాధ్యమవుతుంది. ప్రభుత్వంలో ఉన్నవాళ్లు పేద ప్రజల సంక్షేమానికి నిధులు కేటాయించడం అంటే దాతృత్వం చూపటం అనుకుంటారు, వనరులు కేటాయించటం అంటే ప్రభుత్వంపై భారమని అనుకుంటారు. అయితే ఇది ప్రజలందరి ప్రాథమిక హక్కు అన్న విషయం మనం గుర్తించినపుడే, ఈ హక్కులు అందేలా చూడటం ప్రభుత్వ ప్రాథమిక కర్తవ్యం అవుతుంది. అంతేకాకుండా వీటిపై ఖర్చు చేసే వనరులను దాతృత్వంగానో, వృథాగానో పరిగణించటంగా కాకుండా భారతదేశ భవిష్యత్తుకు అవసరమైన పెట్టుబడిగా భావిస్తారు. అందుకే ప్రజలందరికీ ఆర్థిక, సంక్షేమ హక్కులను ఇచ్చే చట్టాలు చేయటం ముఖ్యమవుతుంది.

1945లో ఐక్యరాజ్యసమితి ఏర్పడినప్పుడు స్వేచ్ఛ, ఆర్థిక అభివృద్ధికి సంబంధించిన హక్కులు మానవులందరి ప్రాథమిక హక్కులుగా పరిగణించారు. చాలా దేశాలు స్వేచ్ఛకు సంబంధించిన హక్కులకు హామీ ఇవ్వటానికి సిద్ధంగా ఉన్నాయి కానీ ఆర్థిక సంక్షేమానికి సంబంధించి ఉపాధి, న్యాయబద్ధమైన కూలీ, అందుబాటులో విద్య, ఆరోగ్య సేవలు, వసతి, ఆహారం వంటివి హక్కులుగా ఇవ్వటానికి సిద్ధంగా లేవు. 1993లో రెండు రకాల హక్కులు ముఖ్యమని అన్ని దేశాలు అంగీకరించాయి.

ప్రజలకు ఆహారం, విద్య, వైద్యసేవలు, వసతి, ఉపాధి వంటి వాటికి హక్కు ఉందని అన్నామంటే ఏమిటి? దేశంలో ఉంటున్న ప్రజలందరికి వాటిని అందించే బాధ్యత ప్రభుత్వానిది అని దాని అర్థం. పౌరులందరికీ వీటిని ప్రభుత్వం అందించాలి. ఒకవేళ అవి అందకపోతే ప్రజలు కోర్టుకు వెళ్లి తమ హక్కులు పొందేలా చేయవచ్చు. పవన్ వంటి వాళ్లు తమకు ఆహారం, ఇతర అవసరాలు తీరటం వంటివి ఉన్నవాళ్ల దయాదాక్షిణ్యాలుగా కాక తమ ప్రాథమిక హక్కుగా చూడగలుగుతారు. ఆహారం, విద్య, వసతి, వైద్యం వంటివి తమ హక్కుగా వాళ్లు కోరగలుగుతారు.

ఈ భావనలకు అనుగుణంగా ప్రభుత్వం చట్టాలు చేసినప్పుడే ఇది సాధ్యమవుతుంది. గత కొద్ది సంవత్సరాలుగా భారత ప్రభుత్వం వీటికి సంబంధించి అనేక చట్టాలు చేసింది. ఈ చట్టాలు సమాచార హక్కు, ఉపాధి, పాఠశాల విద్యకు సంబంధించినవి. అందరికీ ఆహార హక్కును ఇచ్చే చట్టం రూపుదిద్దుకునే క్రమంలో ఉంది. వీటిల్లో కొన్ని చట్టాల గురించి మరింత వివరంగా తెలుసుకుందాం.

అవినీతిని ఎదుర్కోటానికి సమాచారం అవసరం

ప్రభుత్వ వ్యవస్థ చాలా పెద్దది, సంక్లిష్టమయినది. విధానాలు, పథకాలు సక్రమంగా అమలు అయ్యేలా చూడటం చాలా కష్టం. పేదల ప్రయోజనాల కోసం, పేదరికం నిర్మూలన కోసం రూపొందించిన కార్యక్రమాలు సాధారణంగా వాళ్లకు చేరవు, నిధులు మళ్లింపబడతాయి. దీనికి ప్రధాన కారణం అవినీతి. ప్రభుత్వ కార్యక్రమాల గురించి, అవి అమలు అయ్యే తీరు గురించి ప్రజలకు సరైన సమాచారం లేకపోవటం అవినీతి ప్రబలటానికి ఒక ప్రధాన కారణమవుతోంది.

ప్రభుత్వ, స్థానిక సంస్థలు డబ్బులు ఎలా ఖర్చు చేశాయో తనిఖీ చేసే అవకాశం ప్రజలకు లేదు. ఉదాహరణకు పురపాలక సంస్థ లేదా పంచాయతీ ఏదైనా కట్టడం నిర్మిస్తే గుత్తేదారుని ఎంపిక చేసిన విధానం, ఉపయోగించిన సిమెంటు, ఇటుకల నాణ్యత, ఎన్ని రోజులపాటు కూలిపని జరిగింది వంటి వివరాలు తెలుసుకోవటం సాధ్యమయ్యేది కాదు. ఈ సమాచారాన్ని ప్రజలతో పంచుకునేవాళ్లు కాదు. కానీ ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రజల సంక్షేమానికి ప్రజల సొమ్మే ఉపయోగిస్తున్నారు, ఈ డబ్బు ఎలా వినియోగం అవుతోందో తెలుసుకునే హక్కు వాళ్లకు ఉంది. అంతకు ముందు శాసనసభలలో ఎన్నికైన ప్రజాప్రతినిధులు మాత్రమే ఈ సమాచారాన్ని అడిగి అవినీతిని అరికట్టాలని భావించేవాళ్లు.

- ఒక రోడ్డు లేదా ఇళ్ల నిర్మాణానికి సంబంధించిన సమాచారాన్ని గుత్తేదారులు ఎలా నిర్వహిస్తున్నారో చర్చించండి.
- ఈ సమాచారాన్ని సరిచూడటం ద్వారా జవాబుదారీతనాన్ని ఎలా పెంచవచ్చు?

ఉద్యమం ఎలా మొదలైంది

రాజస్థాన్‌లో కొంతమంది మజ్దూర్ కిసాన్ శక్తి సంఘటన (MKSS) పేరుతో సంఘటితమై పై పేరాలో పేర్కొన్నటువంటి లేదా పనికి ఆహార పథకానికి సంబంధించి సమాచారం అడగసాగారు. ప్రభుత్వం నుంచి ప్రజలు సమాచారం పొందటానికి ఎటువంటి చట్టబద్ధ హక్కు లేదు. మొదట్లో కొంతమంది అధికారుల సహాయంతో సంబంధిత పత్రాలను సేకరించి బహిరంగ సమావేశాల్లో ప్రజలు వీటిని తనిఖీ చేయటం మొదలుపెట్టారు. కొంతకాలం తరవాత ఈ వివరాలు ఇవ్వటానికి అధికారులు నిరాకరించారు. ఫలితంగా ఈ విషయమై మూడు సంవత్సరాల పాటు ప్రదర్శనలు, ఊరేగింపులతో ఉద్యమించారు. ఈ సమాచారం తమ సంక్షేమానికి కీలకమైనది కాబట్టి దానిని వెల్లడి చేయాలని ప్రజలు అడిగారు. వాళ్ల వాదనలు ఇలా ఉన్నాయి:

- మానవ అభివృద్ధి, ప్రజాస్వామిక హక్కులకు సమాచారం కీలకమైనది. అధికారిక పత్రాల రూపంలో తగినంత సమాచారం ఉన్నపుడే ప్రజలు పాలనలో భాగస్వాములై, న్యాయమైన అభివృద్ధి జరిగేలా చూడగలుగుతారు.
- సమాచారం ప్రజలకు అందుబాటులో ఉండటంవల్ల ప్రభుత్వాలు తమ పనితీరులో మరింత జవాబుదారీగా ఉంటాయి. దీనివల్ల వాటి పనితీరును పర్యవేక్షించటం, అవినీతి జరగకుండా చూడటం సాధ్యమవుతుంది – పేదల మనుగడకు సమాచారం కీలకమైనది.
- సమాచారాన్ని వెల్లడి చేయాల్సి ఉన్నప్పుడు ఎన్నికైన ప్రజాప్రతినిధులు, అధికారులు తమ ఇష్టం వచ్చినట్లు నిర్ణయాలు తీసుకోవటాన్ని అరికట్టవచ్చు.

ఎన్నో సంవత్సరాల పోరాటం తరవాత అధికారిక సమాచారాన్ని వెల్లడి చేయటాన్ని తప్పనిసరిచేస్తూ 1995లో రాజస్థాన్‌లో ఒక చట్టం చేశారు. ఆ తరవాత కాలంలో అనేక రాష్ట్రాలు ఇటువంటి చట్టాలు చేశాయి. జాతీయ స్థాయిలో పార్లమెంటు 2005లో సమాచార హక్కు చట్టం (సహచ) చేసింది. ప్రస్తుతం సమాచార హక్కును రాజ్యాంగం రెండు ప్రాథమిక హక్కుల కింద – భావప్రకటన స్వేచ్ఛ, జీవించే హక్కుగా గుర్తిస్తున్నారు.

సమాచార హక్కు చట్టంలోని అంశాలు

సమాచార హక్కు చట్టంలోని కొన్ని అంశాలను తెలుసుకుని అవి ప్రజల సాధికారీకరణకు ఎలా దోహదం చేస్తున్నాయో తెలుసుకుందాం. చట్టం

ప్రజా విచారణ: 'జన్ సున్‌వాయి' (అంటే ప్రజా విచారణ) పేరుతో MKSS సమావేశాలు నిర్వహించేది. పేదలలో చాలామంది ప్రభుత్వ పత్రాలను తమంతట తామే చదవలేరన్నది వాస్తవమే. ఊరిలో ఉన్న ప్రతి ఒక్కరికీ ఆ పత్రంలో ఏమి ఉందో తెలుసుకోవాలని ఉంటుంది. కాబట్టి వీటిని పైకి చదివి వినిపించేవాళ్లు, వివరించేవాళ్లు. చేతిపంపు వేయటానికి ఎవరెవరికి కూలీ చెల్లించారో మస్టర్/ హాజరు జాబితా తెలియచేస్తుంది. మస్టర్ జాబితాలో పేర్లు ఉన్నవాళ్లు ఆ సమయంలో ఊళ్లో ఉన్నారో, లేక వలస వెళ్లారో ప్రజలు చెప్పగలుగుతారు, లేదా మస్టర్‌లో పేర్కొన్న మొత్తం వాళ్లకు చెల్లించారో లేదో చెప్పగలుగుతారు. దీని ద్వారా ఏదైనా అవినీతి జరిగి ఉంటే అది వెల్లడవుతుంది. ఇటువంటి సమావేశాల ద్వారా ప్రజలు కార్యాచరణకు పూనుకునేవాళ్లు. పత్రాలలో ఉన్న సమాచారం గురించి వివరించటానికి, సమర్థించుకోటానికి అధికారులకు కూడా అవకాశం ఇచ్చేవాళ్లు. ఈ సమావేశాల్లో జిల్లా పాలనా యంత్రాంగం, పంచాయితీ అధికారులు కూడా పాల్గొనేవాళ్లు. అవినీతిని గుర్తించినపుడు సంబంధిత వ్యక్తులమీద కేసులు నమోదు చేసేవాళ్లు.

చిత్రం 18.2 : MKSS సమావేశంలో పాల్గొంటున్న మహిళలు

ప్రకారం ఏ వ్యక్తి అయినా ప్రభుత్వ ఆదేశాలు, నివేదికలు, సలహాలు, లాగ్‌పుస్తకాలు, నియమ, నిబంధనలు, హాజరు పట్టికలు, ఉత్తరాలు వంటివి పొందవచ్చు. ఈ సమాచారం కావాలనుకుంటున్న వ్యక్తి ఆ పత్రాల నకలు తయారుచేయటానికయ్యే ఖర్చుకోసం కొద్ది మొత్తం చెల్లించాల్సి రావచ్చు. అయితే ఈ సమాచారం కోరుకుంటున్న వ్యక్తి దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన ఉన్నట్లయితే ఈ మొత్తాన్ని చెల్లించనవసరం లేదు.

చట్టం ప్రకారం ప్రతి ప్రభుత్వ కార్యాలయంలో ప్రజలు అడిగే సమాచారానికి స్పందించే ఒక అధికారి ఉండాలి. అతనిని/ ఆమెను సమాచార అధికారి అంటారు. ఈ సమాచార అధికారిపైన అపిలేట్

అధికారి ఉంటాడు, సమాచార అధికారి చర్య తీసుకునేలా ఈ పై అధికారి చూడాలి. అదేవిధంగా రాష్ట్ర, కేంద్ర స్థాయిలలో స్వతంత్ర సమాచార కమిషన్లు ఉండాలి.

చిత్రం 18.3 : స.హ.చ–2005 ప్రకారం అధికారుల సమాచారం

అడిగిన సమాచారం ఎంత సమయంలోపు అందచేయాలో చట్టం సూచించింది. దీనివల్ల సమాచారం ఇవ్వకుండా కాలయాపన చేసే వీలు ప్రభుత్వ శాఖలకు ఉండదు. ఒకవేళ సమయంలోపు సమాచారం ఇవ్వకపోతే అడిగిన వ్యక్తి అతని పై అధికారికి ఫిర్యాదు చేసి తరవాత రాష్ట్ర లేదా కేంద్ర సమాచార కమిషన్ల వద్ద కేసు నమోదు చేయవచ్చు.

- గత సంవత్సర కాలంలో మీ ఉపాధ్యాయులకు విద్యాశాఖనుంచి వచ్చిన ఆదేశాలు, నివేదికలు, సలహాలు, లాగ్ పుస్తకాల వంటివాటి జాబితా తయారు చేయండి. విద్యాశాఖకు అందచేయటానికి పాఠశాల ఎటువంటి రికార్డులు నిర్వహిస్తుంది? మధ్యాహ్న భోజన పథకానికి సంబంధించి రికార్డులు ఎలా నిర్వహిస్తారు?
- రాష్ట్ర సమాచార కమిషన్ సందర్భంలో 'స్వతంత్ర' అన్న పదం ఎందుకు కీలకమైనది?
- ఆరోగ్య శాఖలో సమాచార అధికారిని అడగటానికి ప్రశ్నల జాబితా తయారు చేయండి. (అవసరమైతే 9వ పాఠం చదవండి.)

సమాచార హక్కు చట్టం కింద ప్రజలు ఎవ్వరూ అడగకపోయినా ప్రతి ప్రభుత్వ కార్యాలయం తనంతట తాను కొంత సమాచారాన్ని వెల్లడి చేయాలి. ఈ సమాచారాన్ని ఆయా కార్యాలయ గోడల మీద చూడవచ్చు. మీకు ఇంటర్నెట్ అందుబాటులో ఉంటే ప్రభుత్వ శాఖల వెబ్‌సైట్‌లో కూడా సమాచార హక్కు కింద ఆ సంస్థకు సంబంధించి సమాచారం ఉంటుంది. ఈ ప్రభుత్వ శాఖలకు నేరుగాగాని, వెబ్‌సైట్‌కుగాని వెళ్లి ఆ సమాచారాన్ని చూడండి.

జీవన ప్రమాణాలు మెరుగుపరచటానికి హక్కుల విధానం

గత అధ్యాయంలో ఉపాధి హక్కు, ఆహార హక్కు గురించి చదివాం. వీటిని సాధించటానికి ప్రజా ఉద్యమాలు జరిగాయి. హక్కుల దృష్టికోణం నుంచి వాదించేవాళ్లు ప్రజలు గౌరవప్రదమైన జీవితాలు గడపటానికి ఈ హక్కులు తోడ్పడతాయంటారు. ప్రజల జీవన ప్రమాణాలు పెరగటానికి ఉపాధి అవకాశాలు కల్పించటం, సరసమైన ధరలకు ఆహారం అందించటం వంటివి ప్రభుత్వం చేపట్టటం, పేదలపట్ల జాలి చూపటం కాదు. అది ఆరోగ్యకరమైన సమాజం ఏర్పడటానికి, సమాజసంక్షేమాన్ని పెంపొందించటానికి తోడ్పడుతుంది. అయితే ఎన్నికైన ప్రజాప్రతినిధులు మాత్రమే కాకుండా ప్రభుత్వ వ్యవస్థ పనితీరును క్రమం తప్పకుండా పర్యవేక్షించటంలో (గత అధ్యాయంలోని ఉపాధి హామీ పథకంలో మాదిరి) ప్రజలు చురుకైన పాత్ర పోషించాలి.

ఉచిత, నిర్బంధ విద్యాహక్కు చట్టం (విహచ)

స్వాతంత్ర్య ఉద్యమం గురించి, మితవాదులైన గోపాలకృష్ణ గోఖలే వంటి వాళ్ల గురించి మీరు చదివారు. దేశంలోని పిల్లలందరికి ఉచిత, నిర్బంధ విద్య పొందేవిధంగా చట్టం చేయమని బ్రిటిషు వలస ప్రభుత్వాన్ని 1911లో గోఖలే కోరాడు. కానీ బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం అంగీకరించలేదు. దురదృష్టవశాత్తు స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన తరవాత కూడా ఇటువంటి చట్టాన్ని చేయలేదు. చివరికి 2002లో విద్యను ప్రాథమిక హక్కుగా పార్లమెంటు గుర్తించింది. విద్యను ప్రాథమిక హక్కుగా చేసిన 86వ రాజ్యాంగ సవరణ 2002లో జరిగింది. 86వ సవరణ ఇలా చెబుతోంది: "ప్రభుత్వం చేసే చట్టం ద్వారా 6 నుంచి 14 సంవత్సరాల మధ్య పిల్లలందరికీ ఉచిత, నిర్బంధ విద్యను ప్రభుత్వం అందించాలి." 'ఉచిత, నిర్బంధ విద్యకు బాలల హక్కు చట్టం, 2009' అనే ఈ చట్టాన్ని అంతిమంగా 2009లో చేశారు.

విద్యాహక్కు చట్టం-2009

6 నుండి 14 సంవత్సరాల పిల్లలందరికి ఉచిత నిర్బంధ ఎలిమెంటరీ విద్యనందించడానికి ఉద్దేశించబడినది. ఇది ఏప్రిల్ 1, 2010 నుండి అమల్లోకి వచ్చింది.

చట్టంలోని ముఖ్యాంశాలు:

- పిల్లలందరికి అందుబాటులో పాఠశాలలను ఏర్పాటు చేయాలి.
- పాఠశాలలకు మౌలిక వసతులను కల్పించాలి.
- పిల్లలందరిని వయస్సుకు తగిన తరగతిలో చేర్పించాలి.
- వయస్సుకు తగ్గ తరగతిలో చేర్చిన తరవాత తోటి వారితో సమానంగా ఉండటానికి ప్రత్యేక శిక్షణ ఇప్పించాలి.
- ప్రత్యేక అవసరాలు కలిగిన పిల్లలకు సాధారణ పిల్లలతోపాటు విద్య కొనసాగించడానికి తగు వసతులు ఏర్పాటు చేయాలి.
- బడిలో చేర్చుకోవడానికి ఎలాంటి పరీక్షలు నిర్వహించరాదు. ఎటువంటి రుసుము, చార్జీలు వసూలు చేయరాదు.
- బడిలో చేరిన పిల్లల పేరు తీసివేయడం, అదే తరగతిలో కొనసాగించడం చేయరాదు.
- పిల్లల్ని శారీరకంగా, మానసికంగా హింసించరాదు.
- వయస్సు నిర్ధారణ పత్రం, ఇతర ధృవీకరణ పత్రాలు లేవనే కారణం చేత పిల్లలకు బడిలో ప్రవేశాన్ని నిరాకరించరాదు.
- తగిన అర్హతలున్న వారిని మాత్రమే ఉపాధ్యాయులుగా నియమించాలి.
- పిల్లలు నిర్దేశించిన సామర్థ్యాలు సాధించేలా బోధనాభ్యసనం, మూల్యాంకనం ఉండాలి.
- ఎలిమెంటరీ విద్య పూర్తయ్యేవరకు పిల్లలకు ఎలాంటి బోర్డు పరీక్షలు నిర్వహించరాదు.
- పద్నాలుగు సంవత్సరాలు పూర్తయినప్పటికినీ, ఎలిమెంటరీ విద్య పూర్తయ్యేవరకు పాఠశాలలో పిల్లలు కొనసాగవచ్చును.
- బలహీనవర్గాలకు, ప్రతికూల పరిస్థితులను ఎదుర్కొంటున్న బృందాలకు చెందిన పిల్లలు ఏవిధమైన వివక్షతకు గురికాకుండా చూడాలి.
- రాజ్యాంగంలో పొందుపరిచిన విలువలకు అనుగుణంగా, విద్యార్థులను భయం, ఆందోళనకు గురిచేయని రీతిలో వారి సర్వతోముఖాభివృద్ధికి తోడ్పడే పాఠ్య ప్రణాళిక, మూల్యాంకన విధానాలను రూపొందించాలి.

6 నుంచి 14 సంవత్సరాల మధ్య పిల్లలందరికీ ఉచిత విద్యను పొందే హక్కు ఉందని విద్యాహక్కు చట్టం తెలియచేస్తుంది. పిల్లల పరిసరప్రాంతాలలో తగినన్ని పాఠశాలలు నిర్మించటం, సరైన అర్హతలున్న టీచర్లను నియమించటం, అవసరమైన

సౌకర్యాలన్నింటినీ కల్పించటం వంటి పనులను ప్రభుత్వం చేయాలి. విద్య పిల్లల సర్వతోముఖాభివృద్ధికి దోహదపడాలని, చదువు పిల్లలను కేంద్రంగా చేసుకుని కృత్యాల ద్వారా, అన్వేషణ, పరిశోధన, ఆవిష్కరణ పద్ధతుల ద్వారా సాగాలని చట్టం చెబుతోంది. పిల్లలు మాతృభాషలో చదువు నేర్చుకోవాలని, వాళ్లు భయం, విచారం, ఆందోళనలు లేకుండా తమ అభిప్రాయాలను స్వేచ్ఛగా వ్యక్తపరచాలని కూడా చట్టం చెబుతోంది.

పరిసర ప్రాంతాలలో పాఠశాలలు అందుబాటులో లేకపోయినా, పాఠశాలల్లో బోధనకు తగినంతమంది టీచర్లు లేకపోయినా, బోధన-అభ్యసన పరికరాలు తగినన్ని అందుబాటులో లేకపోయినా, పిల్లలను కొట్టినా, భయభ్రాంతుల్ని చేసినా అటువంటి సందర్భాలలో అధికారులపై పిల్లలు లేదా పెద్దవాళ్లు ఫిర్యాదు చేయవచ్చు.

- మీ బడి ఈ ప్రామాణికాలకనుగుణంగా ఉందా?
- అవసరమైతే మీ బడి పనితీరుపై ఎవరికి ఫిర్యాదు చేయాలో తెలుసుకోండి.

కీలక పదాలు

1. మానవ హక్కులు
2. సమాచార హక్కు చట్టం
3. విద్యాహక్కు చట్టం
4. స్వేచ్ఛ

మీ అభ్యసనాన్ని మెరుగుపరుచుకోండి

1. తప్పు వాక్యాలను సరిదిద్దండి.
   అ) ప్రభుత్వ సంక్షేమ కార్యక్రమాలను పర్యవేక్షించాలి.
   ఆ) పథకాల అమలును కేవలం ఎన్నికైన ప్రజా ప్రతినిధులు పర్యవేక్షించేలా ప్రజలు చూడాలి.
   ఇ) సమాచార అధికారులు ఇష్టం వచ్చినంత కాలం సమాచారాన్ని వెల్లడి చేయకుండా చూడవచ్చు.
   ఈ) వివిధ పత్రాలు చూడటం ద్వారా కార్యక్రమాలు అవినీతి లేకుండా జరుగుతున్నాయని గుర్తించవచ్చు.
2. "అవినీతిని ఎదుర్కోటానికి సమాచారం అవసరం" శీర్షిక కింద గల పేరా చదివి దిగువ ప్రశ్నకు జవాబివ్వండి.
   అ) మీ ప్రాంతంలోని ఒక ప్రభుత్వ కార్యక్రమం అమలుతీరును పరిశీలించి నివేదికను తయారు చేయండి.
3. సమాచార హక్కు చట్టం (స.హ.చ) ద్వారా సాధించిన విజయాలను వార్తాపత్రికల నుండి సేకరించి మీ తరగతిలో చెప్పండి.
4. విద్యాహక్కు చట్టం బాలలకు వరం వంటిది. వివరించండి.
5. మీకు ఇంకా ఏమైనా హక్కులు అవసరమని భావిస్తున్నారా? అవి ఏమిటి?

© SCERT not to be republished